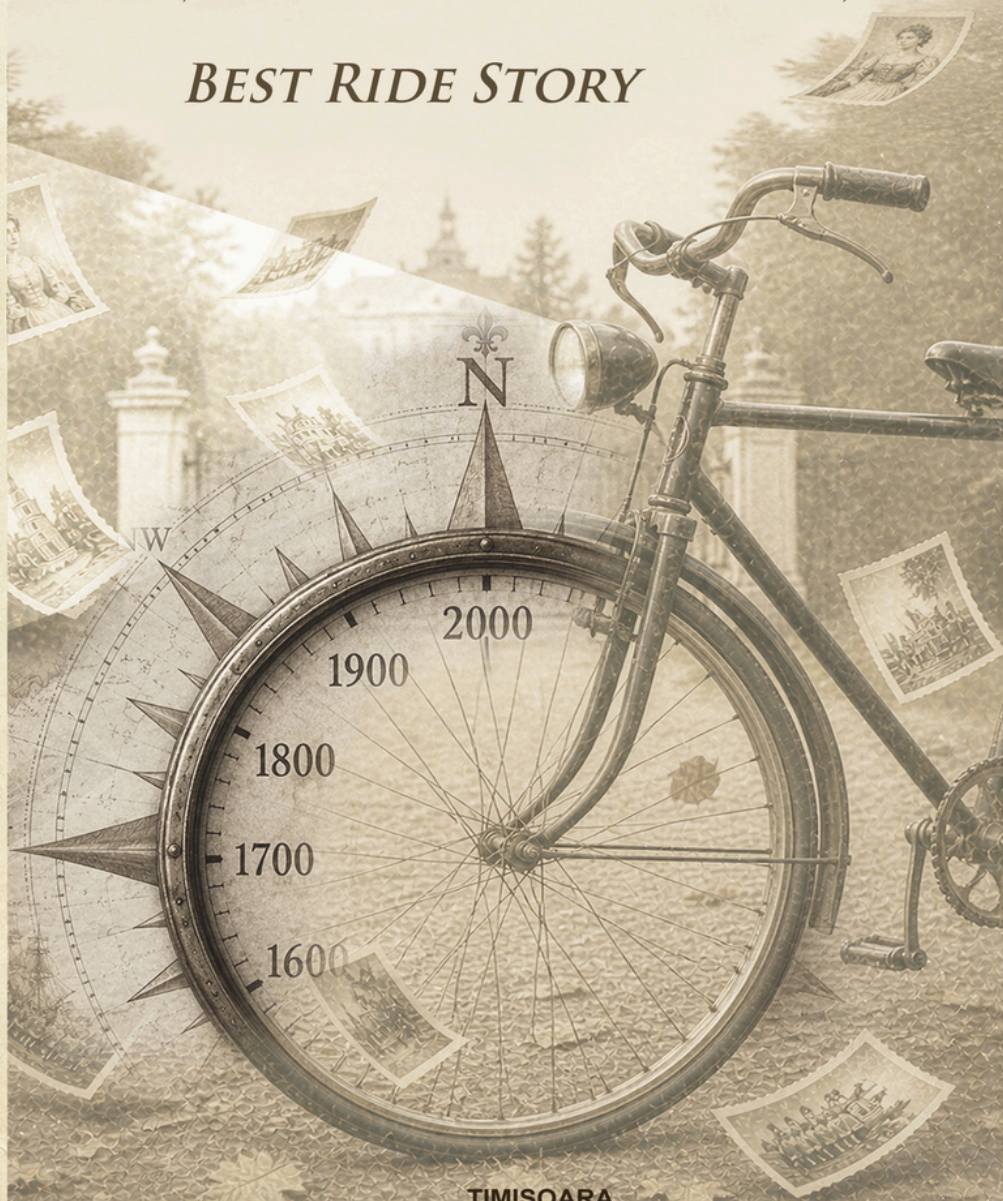

ȘI-AM ÎNCĂLECAT PE-O ȘA
ȘI V-AM SPUS POVESTEA AȘA...

BEST RIDE STORY

TIMISOARA
2026

Și-am încălecat pe-o șa și v-am spus povestea așa...

Best Ride Story

Colecție de texte scrise de:

Collection of texts written by:

Monica IVAN, Ștefan BOTH, Sergiu DEMA

Ilustrație grafică / *Illustration* (pag. 46, 47, 51, 54) de: Nicu Dărăștean

Majoritatea ilustrațiilor din acest volum sunt generate de AI.

Orice neconcordanțe fizionomice, istorice sau arhitecturale sunt neintenționate.

Most of the illustrations in this volume are AI-generated.

Any physiognomic, historical, or architectural inconsistencies are unintentional.

MINISTERUL DEZVOLTĂRII,
LUCRĂRIILOR PUBLICE ȘI
ADMINISTRAȚIEI

CONSILIUL JUDEȚEAN
TIMIȘ

“Inclusive Border Cycling” project charts a route of collective memory, traveled on two wheels. The EuroVelo 13 route, which enters Timiș County at Lunga and exits the country at Moravița, symbolically retraces the former Iron Curtain, which painfully divided Europe during the communist regime. The project highlights the natural and cultural heritage of border areas by developing bike routes and engaging vulnerable local communities.

We tell the stories of multicultural Banat as an invitation to discover the beauty of these places, cycling through time and space. Join us on a fascinating journey that takes you through all the seasons of history. Here you will see how work and joy, prosperity and hardship, freedom and oppression were endured with dignity, together, by the locals who always placed humanity above the cultural, social, or political barriers of the times. You will encounter moving stories, remarkable personalities, examples of sacrifice, and of life lived to the fullest. Traditional dishes, artisans, hospitable hosts, villages, towns, and wilderness landscapes linked by the living ribbon of the Bega River await you!

The ***“Inclusive Border Cycling”*** project, implemented by the Timiș County Council, is supported by the Danube Region Program, co-financed by the European Union.

Proiectul „**Inclusive Border Cycling**” desenează un traseu al memoriei colective, parcurs pe două roți. Ruta EuroVelo 13, care intră în județul Timiș la Lunga și iese din țară pe la Moravița, reface simbolic fosta linie a Cortinei de Fier, care a împărțit dureros Europa în perioada regimului comunist. Proiectul pune în valoare patrimoniul natural și cultural existent în zonele de frontieră, prin dezvoltarea traseelor de biciclete și implicarea grupurilor locale vulnerabile.

Spunem poveștile Banatului multicultural, ca pe o invitație de a descoperi frumusețea locurilor, pedalând în timp și spațiu. Porniți alături de noi într-o călătorie fascinantă, care vă poartă prin toate anotimpurile istoriei. Veți vedea aici cum munca și bucuriile, prosperitatea și lipsurile, libertatea și opresiunea au fost traversate cu demnitate, împreună, de localnicii care au pus mereu umanitatea mai presus de barierele culturale, sociale sau politice ale vremurilor. Veți întâlni întâmplări emoționante, personalități marcante, exemple de sacrificiu dar și de viață trăită din plin. Mâncăruri tradiționale, artizani, gazde ospitaliere, sate, orașe și peisaje de pustă unite de panglica de apă vie a Begăi vă așteaptă!

Proiectul „Inclusive Border Cycling”, implementat de Consiliul Județean Timiș, este susținut de Programul pentru Regiunea Dunării, cofinanțat de Uniunea Europeană.

Cherchez la femme - mysteries with borders

by Monica Ivan

Wherever there's a mystery, there must be a woman involved. And the Lunga-Comloș area, on the border between Timiș county and Serbia, is full of mysteries. We searched and found not one remarkable woman, but two. Totally different, both with spectacular destinies. A countess turned duchess, who chooses to live her life in Comloș, and a native of Lunga, who goes out into the big world and becomes a sensation among American gangsters. The Duchess of San Marco (born Countess Nacu) and Ana Cumpănaș, nicknamed 'The Woman in Red', have left their mark on the people and places near the Serbian border.

From cattle traders to noble philanthropists

In the heart of Comloș, a village nestling in the Banat countryside, an archway with a richly decorated gate beneath it seems like a portal to another world. One that is long gone, but still echoes on the streets of the village. The communist regime, in its determination to erase all traces left by the capitalist class enemy, covered the Nacu family crest with cement. But collective memory preserves the remembrance of the noble philanthropists who built

Cherchez la femme – mistere cu frontiere

de Monica Ivan

Femeia, eterna poveste...

Oriunde e un mister, obligatoriu să fie și o femeie la mijloc. Iar zona Lunga-Comloș, de la granița timișeană cu Serbia, e plină de mistere. Am căutat și am găsit nu o femeie remarcabilă, ci chiar două. Total diferite, dar cu destine spectaculoase. O contesă devenită ducesă, care alege să își ducă viața în Comloș și o bănățeancă din Lunga, care pleacă în lumea largă și ajunge să facă senzație printre gangsterii americani. Ducea de San Marco (născută contesă Nacu) și Ana Cumpănaș, supranumită „femeia în roșu”, și-au pus amprenta asupra oamenilor și locurilor de lângă granița cu Serbia.

De la negustori de vite, la nobili filantropi

În inima Comloşului, sat tolănit în pusta bănăţeană, o arcadă, sub care se răsfăţă o poartă bogat împodobită, pare un portal înspre o altă lume. Una demult apusă, dar ale cărei ecouri par încă să răsunе pe străzile comloşene. Regimul comunist, în încrâncenarea de a şterge toate urmele lăstate de duşmanul de clasă capitalist, a acoperit cu ciment blazonul familiei Nacu. Însă memoria colectivă păstrează amintirea nobililor

the manor house here, set up the first "village theatre" in the Empire and helped the community.

In 1781, two Macedo-Romanian brothers bought an estate on the edge of the Empire. The Habsburg administration needed money, but also people to colonize the more remote areas under the emperor's rule. The brothers Cyril and Christopher Nacu had made their fortunes in the cattle trade as suppliers to the imperial army. Money couldn't buy happiness back then either, but it could buy a title of nobility along with the property they acquired. The lands of Comloș, Sânnicolau Mare and Teremia thus came with the Nacu family's noble titles. Later the name was translated in Hungarian and appears in documents as Nako.

The freshly ennobled brothers decided to divide the estate, so that the domain of Sânnicolau Mare remained to the descendants of Cristofor, and Comloș, to the son of Ciril, Iosif Nacu. It was Ciril's grandson, Count Ioan Nacu, who built the manor house in Comloș around 1840, taking up residence on his grandfather's old estate. The building had two wings, separated, or rather united, by a stone

filantropi care au ridicat aici conacul, au amenajat primul „teatru sătesc” din Imperiu și au ajutat comunitatea.

În 1781, doi frați macedo-români cumpărau un domeniu, undeva la marginea Imperiului. Administrația habsburgică avea nevoie de bani, dar și de oameni care să colonizeze zonele mai îndepărtate aflate sub oblăduirea împăratului. Frații Ciril și Cristofor Nacu făcuseră avere din negoțul cu vite, ca furnizori ai armatei imperiale. Poate că nici pe atunci banii nu aduceau fericirea, dar puteau aduce un titlu nobiliar împreună cu proprietățile achiziționate. Pământurile de la Comloș, Sânnicolau Mare și Teremia au venit, așadar la pachet cu diplomele nobiliare ale familiei Nacu. Ulterior, numele a fost maghiarizat și apare în documente ca Nako.

Proaspeții conți au hotărât să împartă moșia, astfel că domeniul din Sânnicolau Mare le-a rămas urmașilor lui Cristofor, iar Comloșul, fiului lui Ciril, Iosif Nacu. Nepotul lui Ciril, contele Ioan Nacu, este cel care a ridicat conacul din Comloș, pe la 1840, stabilindu-și reședința pe vechiul domeniu al bunicului său. Construcția avea două aripi, despărțite, sau,

arch and a monumental wrought-iron gate, forged in Viennese workshops, which can still be admired today. The entire centre of the village today, including the park, was the family estate.

Family theater

Count Nacu was a great lover of theater and would travel to Vienna to see a show. He thought it would be simpler to bring the theater to his home and built a theater hall and prop building in the park. It was the first village theater in the empire. It is said that he was often the only spectator and stood there impeccably dressed in tuxedo, gloves and top hat. In 1838, the Count married Anastasia Vuchetich de Brinye et Csene, and in 1838 Mileva was born, a legendary figure in the history of the place.

mai degrabă unite, de arcada din piatră și de poarta monumentală, din fier forjat, realizată în atelierele vieneze și care mai poate fi încă admirată. Întregul centru de azi al comunei, inclusiv parcul, era domeniul familiei.

Teatru de familie

Contele Nacu era un mare iubitor de teatru și călătorea până la Viena pentru a vedea câte un spectacol. S-a gândit că ar fi mai simplu să aducă teatrul la el acasă și a construit în parc o sală de teatru și o clădire pentru recuzita acestuia. A fost primul teatru sătesc din imperiu. Se spune că adesea era singurul spectator și stătea în lojă îmbrăcat impecabil, cu frac, mănuși și joben.

Din căsătoria contelui cu Anastasia Vuchetich de Brinye et Csene a venit pe lume, în 1838, Mileva, cea care a rămas o figură de legendă în istoria locului.

The beloved daughter of the Counts Nacu proved to be gifted with artistic talent, and her parents brought in a German painter to unlock the mysteries of color for her. It seems that the young artist does indeed color Mileva's life, but in the shades of her first love. This was unthinkable, even for a family whose noble tree was still tender. The two lovers even plan to flee together, but Mileva's father sends the young suitor back home on the mail coach that connects the village with Western Europe.

Mileva is also sent from home to Vienna to make her debut in society. Her beauty continues to claim victims, even at the highest level. Emperor Franz Josef II himself is won over by the charming countess. The girl had to be married quickly and needed a match to secure her a place on the social elite. The family's noble descent was rather thin. Giulio Capece Zurlo, Duke of San Marco, had gambled away his fortune and needed a wealthier wife. For everyone - we don't know if for the young bride as well - was the perfect match. And so Mileva, at only 18, became the duke's consort, acquiring the high title that would give the present-day manor house its current name of San Marco. The Emperor does not forget her and presents her as a wedding present the park surrounding the castle, a copy of a Viennese garden, landscaped by great specialists of the Empire.

Fiica iubită a conților Nacu se dovedește înzestrată cu talent artistic, iar părinții aduc un pictor german care să îi deslușească tainele culorilor. Se pare că tânărul artist colorează într-adevăr, viața Milevei, dar în nuanțele primei iubiri. Așa ceva era de neconceput, chiar pentru o familie al cărei arbore nobiliar era încă fraged. Cei doi îndrăgostiți plănuiesc chiar să fugă împreună, dar tatăl Milevei îl expediază înapoi acasă pe junele pretendent, cu poștalionul care lega localitatea de vestul Europei.

Mileva este și ea trimisă de acasă, dar la Viena, pentru a-și face debutul în societate. Frumusețea ei continuă să facă victime, și chiar la cel mai înalt nivel. Împăratul Franz Josef al II-lea însuși este cucerit de fermecătoarea contesă. Fata trebuia măritată rapid și avea nevoie de o partidă care să îi asigure un loc pe podiumul social. Familia avea o ascendență nobiliară mai subțirică. Giulio Capece Zurlo, duce de San Marco își tocase toată averea la jocurile de noroc și avea nevoie de o soție mai înstărită. Pentru toți – nu știm dacă și pentru tânăra mireasă – era potrivirea perfectă. Așa că Mileva, la numai 18 ani, devine consoarta tomnaticului duce, dobândind înaltul titlu, care va da și actuala denumire a conacului de San Marco. Împăratul nu o uită și îi face cadou de nuntă parcul din jurul castelului, o copie a unei grădini vieneze, amenajate de mari specialiști din Imperiu.

A duchess of (he)arts

Despite the age difference and the arranged marriage, the two seem to have got on quite well and became a trendy couple in the high society of Budapest and Vienna. They were famous for the artists who frequented their homes. Mileva, for her part, painted – sweet memories of youth - and wrote poetry. But time forgives no one and the duke dies, leaving Mileva a widow at just 50.

This is when she retires to Comloș and becomes a great philanthropist for the local community. She establishes a girls' school, helps renovate the church and remains a central figure in the social life of the area. Documents of the time record her contribution to the education of young girls in Comloș:

"I, the undersigned
NÁKÓ MILÉVA of
Sânnicolau Mare,
married Duchess of San
Marco, founded in 1889
in the commune of
Comloșu Mare a girls'
school ... for the
support of which I
establish the following
foundation: 1. The
Foundation shall bear
the name: "The Princely
San Marco School
Foundation of Comloșu
Mare" and shall have as
its purpose to ensure
the operation of the
Roman Catholic

Fapta bună mult aDUCE

În ciuda diferenței de vârstă și a măritişului fără drept de apel, se pare că cei doi s-au înțeles bine și au devenit un cuplu agreat în societatea aleasă de la Budapesta și Viena. Erau celebri pentru artiștii care le frecventau casele. La rândul ei, Mileva picta – ale tinereții valuri – și scria poezii. Însă timpul nu iartă pe nimeni și ducele se stinge, lăsând-o pe Mileva văduvă la doar 50 de ani.

Este perioada când se retrage la Comloș și devine o mare filantroapă pentru comunitatea locală. Înființează o școală de fete, ajută la renovarea bisericii și rămâne o figură centrală a vieții sociale din zonă. Documentele vremii consemnează aportul ducesei la educația tinerelor fete din Comloș:

„Eu,
subsemnata **NÁKÓ
MILÉVA** din Sânnicolau
Mare, căsătorită ducesa
de San Marco, am
înființat în anul 1889 în
comuna Comloșu Mare o
școală de fete ... pentru
susținerea căreia înființez
următoarea fundație:

1. Fundația va purta
numele de: „Fundația
Școlară Princiară San
Marco din Comloșu
Mare” și va avea ca scop
asigurarea funcționării
școlii și pensionatului de
fete, romano-catolic,

school and boarding school for girls, founded by me in this commune...

2. I offer by way of patrimony the following: a. the real estate which is my property, consisting of a house and courtyard ..., in which the school and boarding school are still located, (...), as well as the garden belonging to it ... b. the sum of 140,000 thousand crowns, or one hundred and forty thousand crowns in cash. In addition to this I give to the foundation 66,000 crowns sixty-six thousand crowns in cash ...

3. The foundation school shall be a primary school for girls, consisting of six classes. If circumstances permit, and especially if the interests of the population so require, the school may be connected with a state school or other higher courses for girls."

Mileva also helped to build the Church of the United Romanian Parish of Comloșu Mare, which was built between 1889 and 1891. The Duchess donated 1000 florins and the land on which the church stands. As she had no heirs, she also donated the family mansion to the Romanian State in 1926, on condition that the right wing would house the town hall and would not be alienated, and that the authorities would take care of the building. One of her wishes came true. Even today, the right wing of the manor still houses the town hall. Unfortunately, the Duchess's dream that the authorities would take care of the Nacu family's inheritance has remained just a dream. Troubled times, wars and the Communists' determination to cancel the chapters of history that did not correspond to the doctrine of triumphant socialism have affected the once beautiful building. It has not become a ruin, but the Duchess would probably hardly recognize today the home in which she spent her widowed years. Successive renovations have failed to meet the restoration standards for a historic monument. The building fully felt the communists' aversion to the so-called exploiters (those who had donated their wealth for the good of the community). As a token of the victory of socialist agriculture over the "chiaburi" (as were called all those who, through their labor, had built prosperous farms) they considered a manor house suitable for the CAP* headquarters. The gate alone, through which glories dressed in velvet and taffeta have once passed, can still bear witness to those times. The park, former imperial wedding present, was also the object of proletarian wrath. The communists deforested it to make room

înființate de mine în această comună...

2. Ofer cu titlu de patrimoniu următoarele:

a. imobilul proprietatea mea, constituit într-o casă și curte ..., în care se află și în prezent școala și pensionatul, (...), cât și grădina ce aparține de aceasta ...

b. suma de 140.000 de mii de coroane, adică unasutapatruzecimii coroane în numerar. În afară de aceasta mai ofer fundației 66.000 coroane șazecișisase mii de coroane în numerar ...

3. Școala fundației va fi o școală primară de fete, compusă din șase clase. Dacă împrejurările permit și mai ales dacă interesele populației necesită acest lucru, școala se va putea lega de o școală de stat sau de alte cursuri superioare pentru fete."

Mileva a ajutat și la edificarea Bisericii Parohiei Române Unite din Comloșu Mare, care a fost zidită între 1889 și 1891. Ducea a donat 1000 de florini și terenul pe care se află biserica. Neavând urmași, ea a donat și conacul familiei către Statul Român, în anul 1926, cu condiția ca aripa dreaptă să adăpostească primăria localității și să nu fie înstrăinată, dar și ca autoritățile să aibă grijă de clădire. Una dintre dorințe i s-a împlinit. Și astăzi, în aripa dreaptă a conacului funcționează primăria comunei. Din păcate, visul ducesei ca autoritățile să îngrijească moștenirea familiei Nacu a rămas doar un vis. Vremurile tulburi, războaiele și îndârjirea comuniștilor de a anula capitolele istoriei care nu corespundeau cu doctrina socialismului triumfător au afectat frumoasa construcție de odinioară. Nu a ajuns o ruină, dar probabil că ducea ar recunoaște cu greu astăzi căminul în care și-a petrecut anii de văduvie. Renovările succesive nu au respectat rigorile de restaurare pentru un monument istoric. Aripa din stânga a simțit din plin aversiunea comuniștilor față de așa-zișii exploatatori (cei care donaseră din averea proprie pentru binele comunității). Ca semn al victoriei agriculturii socialiste asupra „chiaburilor” (cum erau numiți toți cei care, prin munca lor, își făcuseră gospodării prospere), s-a considerat că partea stângă a conacului e potrivită pentru sediu de CAP*. Singură, poarta prin care au trecut glorie înveșmântate în catifea și tafta, mai poate depune mărturie despre acele vremuri.

Și asupra parcului, fostul cadou împăărătesc de nuntă, se revărsase mânia proletară. Comuniștii l-au defrișat, pentru a face loc utilajelor

for farm machinery. Recently, it has been restored and is today a green oasis in the center of the commune. The Count Nacu's theater, where the Vienna post station used to be, now houses the cultural center. Behind it, a beautiful public garden still recalls the elegance of the time when Mileva strolled through the flowerbeds, perhaps dreaming of the love of her youth.

The American dream on the Banat soil

It was also a dream that made Ana Cumpănaș go out into the world. Shortly after Mileva became a widow and settled in Comloș, just a stone's throw away, in Lunga, in house number 177, Ana Cumpănaș was born in 1889. Nothing foretold the fame that was to surround her, making her a heroine of books, movies and headlines. It was a time when America seemed the promised land and many people from Banat were leaving their lives behind to start afresh on another continent.

Lunga was, as it is today - it is the only linear village in Banat - just a street that linked Comloș to the first Serbian village across the border. At that time, however, there was no border between Comloș, Lunga and

Nakovo (named after the family that left its mark on the entire area). It is said that the Nacu family encouraged the villagers to settle on the long street that came to form the neighboring village to discourage attacks on the Timișoara-Vienna mail coach, which passed right through.

agricole. Recent, a fost refăcut și este azi o oază verde în centrul comunei. Teatrul contelui Nacu, în care anterior funcționase stația poștalionului către Viena, adăpostește căminul cultural. În spatele lui, o frumoasă grădină publică încă amintește de eleganța perioadei în care Mileva se plimba printre straturile cu flori, visând, poate, la dragostea primei tinereți.

Visul american pe meleag bănățean

Tot un vis a făcut-o și pe Ana Cumpănaș să plece în lume. La scurt timp după ce Mileva rămâne văduvă și se stabilește la Comloș, la doar o aruncătură de băț, în Lunga, în casa cu numărul 177, se naște, la 1889, Ana Cumpănaș. Nimic nu anunța celebritatea ce avea să o înconjoare, transformând-o în eroină de cărți, filme și articole de prima pagină. Era vremea când America părea pământul făgăduinței și mulți bănățeni își lăsau viața în urmă pentru a o lua de la capăt pe alt continent.

Lunga era, ca și astăzi, de altfel - e singurul sat liniar din Banat – doar o stradă care lega Comloșul de primul sat sârbesc de după graniță. Pe acea vreme, însă, între Comloș, Lunga și

Nakovo (botezat după familia care și-a pus amprenta asupra întregii zone) nu exista frontieră. Se spune că familia Nacu a încurajat așezarea sătenilor pe lunga stradă care a ajuns să formeze satul vecin și pentru a descuraja atacurile asupra poștalionului Timișoara-Viena, care trecea exact pe aici.

Nor the girls of modest backgrounds didn't have much say in marriage, so in 1909, the family decided to marry Ana to fellow countryman Mihai Ciolac, who would later Americanize as Michael Chiolak. Soon after, the newlyweds emigrated to America, settling in Chicago, where their son Steve was born. Marriage doesn't work too well and soon becomes a closed chapter. Ana changes career and opts for the oldest trade in the world. From a financial point of view, her choice turns out to be a winner. She does well and goes from employee to owner. She opens her first brothel in Chicago. The business prospers, so she can expand. Ana's second establishment serves the people of Gary, Indiana.

Meanwhile, Ana believes that the institution of marriage can give her at least the semblance of a more respectable status and marries Romanian-born lawyer Alexandru Suci. To ease their integration, the couple use Sage as their surname. Around 1923, the couple visits Romania. Ana returns to Lunga to see her mother. On this occasion, as the novel "The Woman in Red"*** recounts, Ana was invited to the mansion of the Duchess of San Marco, who was already very old and eccentric. The brothel mistress is a sensation among her fellow citizens of Lunga and Comloş with her elegant outfits, and she realizes that she has lost much of her connection with her native village. She goes back to America, where she already felt fulfilled and had left her son. Sadly, marital bliss remains a distant dream, as her new husband has a strained relationship with Steve. Anne left Alexander Sage in 1932. If not lucky in love, at least business was booming. She also opens a new establishment in Chicago.

Wild Mid-West

It seems that nothing stimulates more the thirst to break the law than restrictions. As a result, both prostitution and alcohol consumption were very successful businesses during prohibition. Also now, another line of work is thriving in the landscape of the Great Depression period - bank robbers.

Ana moved in circles that could not necessarily be considered honorable. So it was inevitable that sooner or later she would end up in the gangster networks. Not only

Nici fetele de origine modestă nu prea aveau un cuvânt de spus în privința măritişului, așa că, în 1909, familia decide căsătoria Anei cu consăteanul Mihai Ciolac, care se va americaniza ulterior ca Michael Chiolak. La scurt timp, proaspătul cuplu emigrează în America, stabilindu-se la Chicago, unde se naște fiul lor, Steve. Mariajul nu funcționează prea grozav, și devine în scurt timp un capitol încheiat. Ana se reorientează profesional și optează pentru cea mai veche meserie din lume. Din punct de vedere financiar, alegerea ei se dovedește o variantă câștigătoare. Îi merge bine și, din angajată, devine patroană. Deschide primul bordel la Chicago. Afacerea prosperă, deci poate fi extinsă. Al doilea stabiliment al Anei oferă servicii locuitorilor din Gary, Indiana.

Între timp, Ana consideră că instituția căsătoriei îi poate oferi cel puțin aparența unui statut mai respectabil și se mărită cu avocatul de origine română Alexandru Suci. Pentru a se integra mai ușor, soții folosesc Sage ca nume de familie. Pe la 1923, cei doi vizitează România. Ana revine în Lunga, pentru a-și vedea mama. Cu această ocazie, așa cum relatează romanul „Femeia în roșu”**, Ana a fost invitată la conacul ducesei de San Marco, deja foarte în vârstă și cu apucături cam excentrice. Patroana de bordel face senzație printre consătențele din Lunga și Comloș cu ținutele ei elegante, iar ea își dă seama că a pierdut mult din legătura cu localitatea natală. Pleacă înapoi înspre America, unde deja se simțea realizată și unde își lăsase fiul. Din păcate, fericirea conjugală se lasă așteptată, noul soț având o relație tensionată cu Steve. Ana îl părăsește pe Alexander Sage în 1932. Dacă nu a avut noroc în dragoste, măcar afacerile mergeau din plin. Mai deschide o casă de toleranță la Chicago.

Wild Mid-West

Se pare că nimic nu stimulează mai mult setea de a încălca legea decât interdicțiile. Prin urmare, atât prostituția, cât și consumul de alcool erau business-uri de mare succes în perioada prohibiției. Tot acum, mai apare o branșă profesională care prosperă în peisajul Marii Crize Economice din perioada interbelică – spărgătorii de bănci.

Ana se învârtea în niște cercuri care nu puteau fi considerate neapărat onorabile. Era, așadar, inevitabil, ca, mai devreme sau mai târziu,

gangsters, but also crooked cops, frequented the establishments run by Ana. Although she claimed to be illiterate, she seems to have secretly learned to read. Her literary deficiencies were compensated by her talent for figures. She became the richest Romanian woman in America.

Just at this moment of glory, the authorities are on a campaign to sanitize American society. Ana is labeled "a foreign national of low

moral character" and threatened with deportation. While desperate to stay in America, where she had made her fortune, her friend Polly Hamilton introduces her to none other than John Dillinger, "Public Enemy No. 1". Dillinger had won the top spot after spectacular and daring attacks that brought him to the attention of the whole country. 20 banks and 4 police stations had in turn benefited from the attention of the bandit, who had emptied their vaults.

Willing to do anything to avoid deportation, Ana makes a deal with FBI agents. She'll lure Dillinger into the trap. They'll go to the movies, and she'll dress in red for easy identification. Said and done. On July 22, 1934, Ana, Polly and Dillinger go to the Biograph Theater in Chicago. On the way out, the agents will be waiting, promising to arrest him without bloodshed. But Dillinger sees the cops and draws his gun, at which point the lawmen open fire and kill him.

să ajungă în preajma rețelelor de gangsteri. Bandiți, dar și polițiști corupți, frecventează localurile conduse de Ana. Deși se pretindea analfabetă, se pare că a mai deprins în secret literele. Deficiențele literare erau compensate de talentul pentru cifre. Devenise cea mai bogată româncă din America.

Tocmai în aceste momente de glorie, autoritățile sunt în plină campanie de igienizare a societății americane. Ana este catalogată „o

cetățeană străină cu un caracter moral scăzut” și amenințată cu expulzarea. În timp ce căuta cu disperare soluții de a rămâne în America, unde făcuse avere, prietena ei, Polly Hamilton, îi prezintă pe nimeni altul decât John Dillinger, „Inamicul public nr. 1”. Primul loc în topul infractorilor fusese câștigat de Dillinger după atacuri spectaculoase și îndrăznețe, care l-au adus în atenția întregii țări. 20 de bănci și 4 sedii de poliție beneficiaseră, la rândul lor, de atenția banditului, care le ușurase seifurile.

Dispusă să facă orice pentru a evita expulzarea, Ana face o înțelegere cu agenții FBI. Îl va atrage pe Dillinger în capcană. Vor merge la film, iar ea se va îmbrăca în roșu, pentru a putea fi identificată ușor. Zis și făcut. În 22 iulie 1934, Ana, Polly și Dillinger merg la cinematograful Biograph din Chicago. La ieșire, agenții îl vor aștepta, cu promisiunea că îl arestează fără vărsare de sânge. Însă Dillinger vede polițiștii și scoate arma, moment în care oamenii legii deschid focul și îlucid.

The long way home

Ana receives only half of the promised \$10,000 reward and does not escape deportation. She arrives back in the country in January 1936. In an interview with the magazine "Ilustrațiunea română", she says she wants to set up a farm in Comloș and sell milk and eggs under the Ana Cumpănaș brand. However, she finally settled in Timișoara, where a much younger lover took it upon himself to take the part of her fortune she had managed to get out of America as jewelry. What happened to the rest of her money and property is unknown. Her end is equally mysterious. În 1947, she was found dead in her home, curled up in bed. The "Temeswarer Zeitung" newspaper headlined the mysterious death of the "Woman in Red". Even the coroner's file contains suspiciously little information. Could it have been Dillinger's men? FBI agents? Or perhaps just ordinary natural causes? The mystery remains, as does the celebrity of a woman who, for better or worse, has built a sensational character in the play of lights and shadows of the history.

*CAP - the agricultural production cooperatives were the form of organization through which the communists nationalized the peasants' land and forced them to work it for the state as employees for minimal wages.

** The Woman in Red, novel by Mircea Mihaies, Adriana Babeti, Mircea Nedelciu, published in 1990

Lunga cale spre casă

Ana primește doar jumătate din recompensa de 10.000 de dolari promisă și nu scapă de expulzare. Ajunge înapoi în țară, în ianuarie 1936. Într-un interviu oferit revistei „Ilustrațiunea română”, ea afirmă că vrea să își facă la Comloș o fermă și să vândă lapte și ouă marca Ana Cumpănaș. Cu toate acestea, se stabilește în final la Timișoara, unde un amant mult mai tânăr are grijă să îi toace partea din avere pe care reușise să o scoată din America, sub formă de bijuterii. Ce s-a întâmplat cu restul banilor ei și cu proprietățile deținute nu se știe. La fel de misterios îi este și sfârșitul. În 1947, a fost găsită moartă în casă, ghemuită în pat. Ziarul Temswarer Zeiting a anunțat cu un titlu de-o șchioapă misterioasa moarte a „Femeii în roșu”. Chiar și dosarul întocmit de medicul legist conține suspect de puține informații. Să fi fost oamenii lui Dillinger? Agenții FBI? Sau poate banalele cauze naturale? Misterul rămâne, la fel ca și celebritatea unei femei care, cu bune și rele, a construit un personaj senzațional, în jocul de lumini și umbre al istoriei.

*CAP – cooperativele agricole de producție au reprezentat forma de organizare prin care comuniștii au naționalizat pământurile țăranilor și îi obligau să le lucreze, în folosul statului, ca angajați pe salarii infime.

** „Femeia în roșu”, roman de Mircea Mihăieș, Adriana Babeți, Mircea Nedelciu, publicată în 1990

Jimbolia station is home to hundreds of years of history

by Monica Ivan

All on board!

Jimbolia, a small town nestled in the plains of western Romania, near today's border with Serbia, was in its heyday in 1857. Jimbolians of all ethnicities, like most communities in the Banat - Germans, Hungarians, Serbs and Romanians - were proud of their newly opened railway station. At that time, it was a big thing to have a direct link to Europe. Trains ran through here to Szeged and on to Vienna. But not even the most enthusiastic locals could have imagined that this railway station would become the scene of memorable historical and human events.

Half a century later, the building was transformed according to the plans of the renowned Budapest architect Pfaff Ferenc, who also put his signature on the railway stations of Szeged, Osijek, Vârșeț, Bratislava or Arad and dozens of other similar buildings throughout the region. On December 8, 1902, the people of Jimbolia were once again celebrating the

inauguration of the new building, a true member of the European railway family. Moreover, because time was precious even then, the exact time was given on the platform of the station in Jimbolia by a Paul Garnier clock which is still in use today.

În gara din Jimbolia staționează sute de ani de istorie

de Monica Ivan

Poftiți în vagoane!

În 1857, Jimbolia, micul oraș situat în câmpia din vestul României, lângă actuala graniță cu Serbia, trăia momente de glorie. Jimbolienii, oameni de toate etniile, la fel ca majoritatea comunităților din Banat — germani, maghiari, sârbi și români —, erau tare mândri de gara lor proaspăt dată în folosință. Pe vremea aceea, era un lucru remarcabil să ai o legătură directă cu Europa; pe aici trecea trenul spre Szeged și, mai departe, spre Viena. Totuși, nici chiar cei mai entuziaști localnici nu își imaginau că gara de aici va deveni scena unor acte istorice și fapte umane memorabile.

Jumătate de secol mai târziu, clădirea a fost transformată după planurile renumitului arhitect din Budapesta, Pfaff Ferenc, care și-a pus semnătura și pe gările din Szeged, Osijek, Vârșeț, Bratislava sau Arad, alături de zeci de alte edificii similare din întreaga regiune. La 8 decembrie 1902, locuitorii Jimboliei erau din nou în sărbătoare, inaugurând noua construcție,

o adevărată membră a familiei feroviare europene. Mai mult, deoarece timpul era prețios și pe atunci, ora exactă era afișată pe peronul gării din Jimbolia de un ceas Paul Garnier, care funcționează și astăzi.

First class events

A legendary route has passed through Jimbolia for decades - the first Orient Express train, put into service on June 5, 1883, linking Paris with Constantinople (today, Istanbul). The journey took a total of 83 hours and 30 minutes.

In addition to famous trains, great personalities have also passed through Jimbolia station: King Ferdinand, General Berthelot, King Alexander of the Serbs and Queen Maria Maria, King Michael and Queen Elena and many others. Queen Maria herself, returning from a trip to the United States to promote her country, gave an interview at Jimbolia railway station.

With the changing times, the Jimbolia train station became more of an escape route than a gateway.

On his way into exile, King Charles II would pass through Jimbolia station at high speed. He had abdicated at the beginning of September 1940 and was being pursued by legionaries who had riddled the train with bullets in Timișoara. The former sovereign managed to cross the border into Serbia via Jimbolia.

This illustrious escape was to be followed by a long series of attempts by brave men who dreamed of crossing the Iron Curtain on their way to freedom.

Evenimente în ritm accelerat

Timp de decenii, o rută legendară a traversat Jimbolia: primul tren Orient Express, pus în circulație la 5 iunie 1883, care făcea legătura între Paris și Constantinopol (astăzi, Istanbul). Călătoria avea o durată totală de 83 de ore și 30 de minute.

Prin gara din Jimbolia au trecut, pe lângă trenuri celebre, și mari personalități: regele Ferdinand, generalul Berthelot, regele Alexandru al sârbilor și regina Mărioara, regele Mihai și regina-mamă Elena, și mulți alții. Chiar și regina Maria, întorcându-se dintr-o călătorie de promovare a țării în Statele Unite ale Americii, a oferit un interviu în gara din Jimbolia.

Odată cu schimbarea vremurilor, gara din Jimbolia a încetat să mai fie o poartă de intrare, devenind, mai degrabă, o cale de evadare. În drumul său spre exil, regele Carol al II-lea a trecut în mare viteză prin stația Jimbolia. După ce abdicase la începutul lunii septembrie 1940, acesta era urmărit de legionari, care îi ciuruiseră trenul cu gloanțe la Timișoara. Fostul suveran a reușit să treacă granița spre Serbia prin Jimbolia

Această fugă ilustră avea să fie urmată de un lung șir de încercări ale celor curajoși care visau să treacă dincolo de Cortina de Fier, în drumul lor spre libertate.

A (rail) road to freedom

Communism has cast a gray veil over the former glory of the Jimbolia railway station. In fact, everyone's life was now imprisoned in the ideological jail of a „multilaterally developed socialist society“. The Iron Curtain blocked any aspiration for a better future.

During the communist era, the Jimbolia railway station and its rail system were guarded by armed soldiers. The dozens of bricks on which serving soldiers carved their homesickness, scribbling the acronym AMR* and the number of days left in their military service, still visible today on the sides of the facade, bear witness to this. The soldiers had a thankless task: to block any attempt to escape at any cost.

However, there are always people who dare to defy the impossible. Soldiers, guns, dogs, control towers, barbed wire, the threat of death or jail could not stop those who put freedom above all else. Jimbolia was once again the scene of spectacular events.

The 5-kilometer green slice of land separating Jimbolia from Yugoslavia and the dream of a decent life fascinated and attracted tens and hundreds of daredevils. In the city, there was hardly a week that went by without hearing of an attempt - failed or successful - to cross the border illegally. People's imaginations matched their desire to get out of the socialist camp.

Some chose to go big and stole - no more, no less - a locomotive. After such a stunt, the authorities tied the locomotive to the sleepers - the chains were plentiful commodities anyway.

Others carefully planned their escape. The Ceramica factory in Jimbolia was a strategic point for production in the area, as well as for those eager to turn their backs on the benefits of communism. The railroad passed through here on its way from the station to the border to load cargo. Three friends, Herbert, Hans and Petrică, who had just come of age, decided that this was the way to make their way to a better life. The method was chosen after mature

O cale (ferată) către libertate

Comunismul a aruncat un vâl gri asupra fostei străluciri a gării jimboliene. De altfel, viața tuturor era de acum prizonieră în închisoarea ideologică a societății socialiste multilateral dezvoltate. Cortina de Fier bloca orice aspirație către un viitor mai bun.

În vremea comunistă, gara din Jimbolia și sistemul feroviar aferent erau păzite de militari înarmați. Mărturie stau zecile de cărămizi pe care soldații în termen își sculptau dorul de casă, scrijelind acronimul AMR și numărul de zile pe care le mai aveau în serviciul militar, vizibile și azi pe părțile laterale ale fațadei. Sarcina lor era ingrată - să blocheze orice încercare de evadare, cu orice preț.

Cu toate acestea, mereu se găsesc oameni care să sfideze imposibilul. Soldați, arme, câini, turnuri de control, sârmă ghimpată, amenințarea cu moartea sau cu închisoarea nu i-au putut opri pe cei care puneau libertatea mai presus de orice. Astfel, Jimbolia a fost din nou scena unor evenimente spectaculoase.

Fâșia verde de 5 kilometri, care despărțea Jimbolia de Iugoslavia și de visul unei vieți decente, a fascinat și a atras zeci și sute de temerari. În oraș, aproape că nu era săptămână în care să nu se audă de o încercare – ratată sau reușită – de traversare ilegală a frontierei. Imaginația oamenilor era pe măsura dorinței lor de a ieși din lagărul socialist.

Unii au ales să plece în stil mare și au furat – nici mai mult, nici mai puțin – o locomotivă. După o asemenea ispravă, autoritățile au înlănțuit locomotiva de traverse; lanțurile erau, oricum, produse care se găseau din belșug.

deliberation. The children spent hours and days secretly discussing which option would be best. Running on foot risked a bullet in the back. With the locomotive, others had tried, and now there was no chance. Swimming across the Danube, the Mures or the Timiș rivers was not easy, in addition to the vigilance of the "organs", you also had to face the fury of the water. Running away with the cargo had proved to be a successful method, and quite a few had succeeded. So, at the age when today's youngsters are thinking about where to celebrate their coming of age, these kids were planning to risk their lives to be free.

They were bound by a school friendship, tested by times when even the walls had ears. You could never know if what you were talking about was going to the Secret Police. Hans was already working at the tile factory through which the train was passing, Herbert and Petrică were still students.

But they weren't going to take the baccalaureate at the Timisoara high school they were attending. For months, they studied the trains, measured the distances, spotted the right places to jump into the railcar. During these preparations, they witnessed a failed escape attempt. Two men jumped on the train, unfortunately too far away from the rail signal, so the train could be stopped. The two men were caught and severely beaten by the rangers. It was a valuable lesson: the jump had to be made when the train was halfway through the signal so it could not be stopped.

Alții au plănuit atent evadarea. Fabrica de Ceramică din Jimbolia era un punct strategic atât pentru producția din zonă, cât și pentru cei dornici să întoarcă spatele binefacerilor comunismului. Pe aici trecea calea ferată, în drumul său de la gară înspre graniță, pentru a permite încărcarea mărfurilor. Trei prieteni, Herbert, Hans și Petrică, abia trecuți de vârsta majoratului, au decis că așa vor să încerce să-și croiască drum

spre o viață mai bună. Metoda a fost aleasă după o matură chibzuință. Tinerii au petrecut ore și zile discutând pe ascuns care variantă ar fi mai potrivită. Să fugi pe jos riscai să te alegi cu un glonț în spate. Cu locomotiva încercaseră alții și acum nu mai era chip să izbutești. Să înoți prin Dunăre, Mureș sau Timiș nu era simplu; pe lângă vigilența „organelor”, mai aveai de înfruntat și furia apei. Fuga cu marfarul se dovedise o metodă de succes; erau destul de mulți care reușiseră. Așa că, la vârsta la care tinerii de azi se gândesc unde să și serbeze majoratul, acești copii plănuiau să-și riște viața pentru a fi liberi.

April 16, 1982 was the day chosen for the big test. With their pockets full of glucose, saccharine and some hard currency secretly exchanged in Timisoara, the children waited with hearts in their throats for the 10:30 train. The train to freedom. But it couldn't be that simple. The train was late, so Herbert and Petrică began to get restless. Hans was stuck at the observation point where he was supposed to announce the train's arrival. Their movement was noticed by a woman, who thought they were robbers and alerted the station master.

With difficulty, they managed to escape and hide again. It was well past noon when Hans gave the long-awaited signal. The train was approaching. They ran to where they knew they could pass through a hole in the wall. When they got there, they fainted. Apparently, the spirit of good housekeeping had recently been haunting the station employees and had bricked up the hole. The detour around the wall took up too much of their time. The train was pulling away, without taking them to the world they had long dreamed of.

With admirable determination, they decided not to give up. They'll catch the next train, the 8:00 in the evening. They positioned themselves near the place from which they would run for the train. Sixty meters from them, six armed soldiers guarded the homeland. The locomotive driver saw them and increased the speed to get through the signal faster, so that they could jump without the train being stopped. What followed was a literal race to the death, with the soldiers shouting to them and summoning them to stop. Herbert succeeded first. Hans and Petrică were running for their lives, with a soldier in hot pursuit. Hans managed to catch hold of the ladder of a cattle car, but it looked as if Petrică would miss the jump. With the remnants of his strength, Hans leaned down and did the impossible: he pulled his friend by the hand and got him onto the train.

It's a true story told by the man who lived it, Herbert-Werner Mühlroth, in the book *A Train from My Dream*. Risking everything, they succeeded in building the life they wanted, he and Hans in Germany, Petrică in Australia.

Today the pottery factory is a ruin, but the train station in Jimbolia is still there to store their memories.

Iron Curtain pierced with chewing gum

While some fled to the West, others brought the West home. Vegeta, Cipiripi, Eurocream and chewing gum in the shape of cigarettes. For the inhabitants of the former Yugoslav border area, these were landmarks of Western prosperity. At a time when the borders were prison walls, the communist Iron Curtain was a place through which

16 aprilie 1982 a fost ziua aleasă pentru marea încercare. Cu buzunarele pline de glucoză, zaharină și ceva valută schimbată pe ascuns la Timișoara, copiii așteptau cu inima cât un purice trenul de 10:30. Trenul spre libertate. Dar nu putea fi chiar așa simplu. Trenul întârzia, iar Herbert și Petrică au început să se agite. Hans era blocat la punctul de observație de unde trebuia să anunțe sosirea trenului. Mișcarea lor a fost observată de o femeie, care a crezut că sunt hoți și a alertat șeful de gară. Cu greu, au reușit să fugă și să se ascundă din nou. Trecuse bine de ora 12, când Hans a dat semnalul mult așteptat. Trenul se apropia. Au pornit în fugă spre locul unde știau că pot trece printr-o gaură din zid. Ajunși acolo au înlemnit. Se pare că spiritul gospodăresc bătuse recent printre angajații gării și zidiseră gaura. Ocolul zidului le-a răpit prea mult timp. Trenul se îndepărta, fără să îi poarte și pe ei înspre lumea multvisată.

Cu o putere admirabilă, au decis să nu renunțe. Vor lua trenul următor, cel de la 8 seara. S-au poziționat în apropierea locului din care vor porni în fugă spre tren. La 60 de metri de ei, șase soldați înarmați păzeau patria. Mecanicul locomotivei i-a văzut și a mărit viteza, pentru a trece mai repede de semnal, astfel încât ei să poată sări fără ca garnitura să mai poată fi oprită. A urmat o cursă pe viață și pe moarte, la propriu, cu soldații strigând în urma lor și somându-i să se oprească. Herbert a reușit primul. Hans și Petrică fugeau mâncând pământul, cu un soldat pe urmele lor. Hans a reușit să se prindă de scara unui vagon pentru vite, dar părea că Petrică va rata saltul. Cu ultimele forțe, Hans s-a aplecat și a reușit imposibilul: și-a tras prietenul de mână, urcându-l în tren.

E o poveste adevărată, spusă chiar de cel care a trăit-o, Herbert-Werner Mühlroth, în cartea „Un tren în visul meu”. Au reușit, riscând totul, să își clădească viața dorită, el și Hans în Germania și Petrică, în Australia.

Fabrica de ceramică e azi doar o ruină, dar gara din Jimbolia e încă acolo să își depene amintirile.

Cortina de Fier, străpunsă cu guma de mestecat

Dacă unii fugeau înspre Occident, alții aduceau Occidentul acasă. Vegeta, Cipiripi, Eurocrem și gumă de mestecat în formă de țigarete. Pentru băcășenii din zona frontierei cu fosta Iugoslavie, acestea erau

the almost capitalist delicacies brought to Romania by petty traffickers could slip.

To carry out petty traffic activities, the inhabitants needed a special permit, issued by the Militia, with which they could cross the border into Yugoslavia, within a 15-kilometer strip of land from the border.

Crossing the border was allowed only during the day, between 8 a.m. and 4 p.m., through points such as Valcani, Lunga or Grăniceri, but also through international points such as Jimbolia or Moravița. The petty traffic permit was not for everyone, even if you lived near the border. You didn't get it if someone in your family had already gone abroad, and in the agricultural season the number of people who could leave was much reduced, to ensure the necessary labor force on the country's fields.

With the permit, you could cross once a month. This was in theory, because in practice the customs officers turned a blind eye in exchange for "attentions" - the goodies of all kinds that people brought from the Serbs or even money. People travelled by bicycle, train, car or on foot.

Romanians brought across the border linen, agricultural tools, salt (which was later returned to the country in the form of Vegeta or Supko) and brought back jeans, sneakers or sweets. . Jimbolia station became a horn of

reper ale bunăstării occidentale. Într-o perioadă în care granițele erau ziduri de închisoare, prin Cortina de Fier comunistă se strecurau deliciai aproape capitaliste aduse în România de cei care practicau micul trafic.

Pentru micul trafic, locuitorii aveau nevoie de un permis special, obținut de la Miliție, cu care puteau să traverseze granița înspre localitățile din Iugoslavia, pe o rază de 15 kilometri de la frontieră. Trecerea frontierei era permisă numai în timpul zilei, între orele 8 și 16, prin puncte ca Valcani, Lunga sau Grăniceri, dar și prin puncte internaționale, precum Jimbolia sau Moravița. Permisul de mic trafic nu era pentru oricine, chiar dacă locuia aproape de graniță. Nu îl primeai dacă cineva din familie plecase deja în străinătate, iar în campania agricolă

numărul celor care puteau pleca era mult redus, ca să se asigure forța de muncă necesară pe ogoarele patriei. Cu permisul puteai să treci o dată pe lună. Asta, în teorie, pentru că, în practică, vameșii închideau ochii, în schimbul unor „atenții” - bunătățile de tot felul pe care oamenii le aduceau de la sârbi sau chiar bani. Se mergea cu bicicleta, cu trenul, cu mașina sau pe jos.

Românii duceau peste graniță lenjerie, unelte agricole, sare (care se întorcea mai apoi înțară sub formă de Vegeta sau Supko) și aduceau blugi, adidași sau dulciuri. Gara din Jimbolia devenea un corn al

plenty, where they unloaded the goodies carried from the Serbian neighbors, as well as large items bought from abroad: refrigerators, diesel stoves, ovens. The wagons didn't just bring goods, they brought hope.

My fortune for an accordion!

In the summer of 1981, among the parcels stacked on top of each other in the Jimbolia train station, one in particular attracted attention. A brand new accordion box. Next to the wagon, a bright-eyed child hopped impatiently. His mother negotiated fiercely with customs officials to get the package. Only she knew what she had gone through to get the instrument he wanted. How she had travelled with goods for sale, how she had collected every penny tied up in handkerchiefs left with relatives and acquaintances - it was not allowed to bring large sums of money in and out of the country. And all because the little one dreamed of an accordion with push buttons, bigger and better than the one he was using.

With a lot of hard work she collected 21000 dinars (1 dinar was worth 2 lei, with this money you could buy a car). In Subotica she found out that only in Belgrade were Italian accordions like the ones she was looking for, but she was told that they were hard to find, they were in short supply and were sold immediately. The journey was risky, the distance to the Serbian capital was far beyond the area where she was allowed to sell her wares.

abundenței, unde se descărcau bunătățile cărate de la vecinii sârbi, dar și obiectele mari cumpărate de dincolo: frigidere, sobe pe motorină, cuptoare. Vagoanele nu aduceau doar obiecte, aduceau speranță.

Dau averea toată pe un acordeon

În vara lui 1981, printre coletele puse claie peste grămadă în gara din Jimbolia, unul anume atrăgea atenția. O cutie nou nouță de acordeon. Lângă vagon, un copil cu ochi strălucitori țopăia cu nerăbdare. Mama lui negocia aprig cu vameșii ca să poată lua pachetul. Numai ea știa prin ce trecuse ca să îi ia băiatului instrumentul pe care și-l dorea. Câte drumuri bătuse ea cu marfă de vânzare, cum a strâns fiecare bănuț legat în batiste lăsate pe la neamuri și cunoscuți - nu era voie să aduci și să ieși cu sume mari din țară. Și toate astea pentru că cel mic visa la un acordeon „cu bumbi”, mai mare și mai bun decât cel pe care îl folosea.

O cutie nouă cu acordeon - Jimbolia, vara anului 1981

Cu mult chin a strâns 21000 de dinari (1 dinar valora 2 lei, cu banii ăștia puteai să ieși o mașină). La Subotica a aflat că doar la Belgrad sunt acordeoane italienești cum căuta ea, însă i s-a spus că se găsesc foarte greu, se primesc puține și se vând imediat. Drumul era riscant, distanța până în capitala Serbiei depășea cu mult zona în care ea avea voie să își vândă marfa. A

Still, she arrived in Belgrade, wandered around endlessly until she reached the shop, and there, in front of the window where the accordions glittered, her heart stopped. Next to the marvel of an instrument, the price was a harsh verdict: 32,000 dinars. But she entered, driven by hope and the strength of any mother to do the impossible for her child. Here she proposed a deal to the saleswoman: she would leave her the money - all her wealth - to hold the accordion for her until she managed to earn what she still had to pay and come back again. Her straightforward way of speaking, her courage and her confidence convinced the shopkeepers. For all the money she left, she got a piece of paper as proof. She went back home, bought expensive goods - diggers, farm tools - these were well priced, and a week later she was back at the market in Osijek. With the money she earned, she returned to the store. The window was now empty, the accordions were sold. All except hers. It was put away in the store. Strangers had chosen to do the good they could do, in a world where fear and darkness were part of everyday life.

The train that the accordion came home on - it was bulky, it had to be sent to the country as a parcel post - fulfilled a child's dream and rewarded a mother's courage.

Her son still plays today, because then, long ago, humanity was stronger than the system.

If you pass through the Jimbolia train station, you will receive a first-class ticket for time travelling. The course of life has changed destinies here, and history has set in motion events whose echoes can still be felt.

The glow of peacetime, the cold thrill of war, the joy of reunion, the despair of deportation, hope for the future, the shadow of the past, all intertwine here. The building, which still retains its former splendor, as well as the Railway Museum, unique in this part of the country, have yet many stories waiting to be discovered.

*AMR – in Romanian acronym for „au mai rămas” – meaning „days left until liberation”

ajuns, totuși la Belgrad, a umblat în neștire până să ajungă la magazin, iar acolo, în fața vitrinei în care sclipeau acordeoanele, inima i s-a oprit. Lângă minunea de instrument, prețul dădea un verdict aspru: 32000 de dinari. A intrat totuși, mânăta de speranță și de puterea oricărei mame de a face imposibilul pentru copilul ei. Aici a propus vânzătoarei o învoială: îi lasă banii - toată averea pe care a strâns-o - să îi țină acordeonul până reușește ea să mai facă rost de diferență și să mai vină o dată.

Felul în care le-a vorbit fără ocolișuri, curajul și încrederea ei i-au convins pe cei de la magazin. Pe toți banii lăsați a primit o hârtiuță, ca dovadă. S-a întors acasă, a cumpărat marfă scumpă - sape, unelte agricole, astea aveau preț bun, și peste o săptămână era din nou la piață în Osijek. Cu banii strânși s-a întors la magazin. Vitrina era acum goală, acordeoanele se vânduseră. Toate, mai puțin al ei. Era pus deoparte în magazin. Niște străini au ales să facă binele pe care îl puteau face, într-o lume în care frica și întunericul erau parte din viața de zi cu zi. Trenul cu care acordeonul a venit acasă - era voluminos, trebuia trimis în țară sub formă de colet poștal - a împlinit visul unui copil și a răsplătit curajul unei mame.

Fiul ei cântă și astăzi, pentru că atunci, demult, omenia a fost mai puternică decât sistemul.

Dacă treceți prin gara din Jimbolia, veți primi un bilet la clasa I pentru o călătorie în timp. Macazul vieții a schimbat aici destine, iar istoria a pus în mișcare evenimente ale căror ecouri se simt încă.

Strălucirea vremurilor de pace, fiorul rece al războiului, bucuria revederii, disperarea deportărilor, speranța în viitor, umbra trecutului, toate se împletesc aici. Clădirea care mai păstrează splendoarea de odinioară, dar și Muzeul Căilor Ferate, unic în această parte de țară, mai au încă multe povești, care așteaptă să fie descoperite.

The Swabians of Banat – a destiny with twists and turns

by Monica Ivan

They set off into the unknown by the thousands, tens of thousands. They faced hunger, poverty, disease. They transformed swamps into fertile fields and built prosperous settlements. They enriched the places where they settled through their traditions. Then they were thrown into camps or into the middle of the wilderness, deported, stripped of everything they had achieved over generations. After centuries of becoming part of the identity of Banat, the Swabians travelled the opposite path, being sold by the piece by the communist regime in Romania to the German state.

A collective destiny, composed of countless individual stories of hope and despair, love and suffering, greatness and decline. The stories of the Swabians remain written in the heart of the Banat wilderness, in the houses they built, in the topography of the cities they inhabited, in the churches where they prayed, in the schools where they learned. The echoes of their passage are still alive for those who know how to listen to the soul of places.

Den Ersten der Tod, den Zweiten die Not, den Dritten das Brot – The first, death; the second, work; the third, bread

In the autumn of 1718, there was great commotion in Ulm. The city in southern Germany was besieged by people pursuing a dream. The dream of owning their own farm. They had heard that to the east, in Hungary and further on, in Banat, there was land for everyone. They relied on the promises of the nobles there or of the recruiters that they would receive 30 acres of land, tax exemptions in the first few years, free education for their children, and the status of free men. Life in their native lands had become increasingly difficult. Agricultural land was being fragmented with each generation, wars had depleted the few remaining resources, and cities were becoming far too crowded. Therefore, the prospect of starting over in a land of freedom was very appealing place on one of the boats sailing down the D.h

Șvabii bănățeni – un destin cu dus-întors

de Monica Ivan

Toate drumurile duc la ... povești incredibile

Au pornit înspre necunoscut cu miile, cu zecile de mii. Au înfruntat foamea, sărăcia, bolile. Au transformat mlaștinile în ogoare roditoare, au construit așezări prospere. Au îmbogățit, prin tradițiile lor, locurile în care s-au așezat. Apoi, au fost azvârliți în lagăre sau în mijlocul pustietății, deportați, deposezați de tot ceea ce au realizat în generații. După secole în care au devenit parte din identitatea Banatului, șvabii au parcurs în sens invers drumul, fiind vânduți la bucată de regimul comunist din România, către statul german.

Un destin colectiv, compus din nenumărate povești individuale despre speranță și deznădejde, iubire și suferință, măreție și decădere. Poveștile șvabilor au rămas scrise în miezul pustiului bănățene, în casele pe care le-au ridicat, în topografia orașelor pe care le-au locuit, în bisericile unde s-au rugat, în școlile unde au învățat. Ecurile trecerii lor sunt încă vii pentru cei care știu să asculte sufletul locurilor.

Den Ersten der Tod, den Zweiten die Not, den Dritten das Brot – Primului, moartea, celui de-al doilea, munca, celui de-al treilea, pâinea

În toamna anului 1718, la Ulm era forfotă mare. Orașul din sudul Germaniei era asaltat de oameni porniți pe urmele unui vis. Acela de a avea propria gospodărie. Auziseră că înspre est, în Ungaria și mai departe, în Banat, era pământ pentru toată lumea. Se bazau pe promisiunile nobililor de acolo sau ale recrutorilor, că vor primi 30 de iugăre de pământ, scutiri de impozit în primii ani, învățământ gratuit pentru copii și statutul de oameni liberi. Viața în locurile de baștină devenise tot mai grea. Terenul agricol se fragmenta cu fiecare generație, războaiele secătuiseră puținele resurse rămase, orașele deveneau mult prea aglomerate. De aceea, perspectiva de a o lua de la început, într-un tărâm al libertății era foarte atrăgătoare. Dorința de a pleca era atât de mare, încât așteptai zile în șir să prinzi loc pe unul dintre vasele care porneau pe Dunăre în jos.

Called "Ulmer Schachteln" (Ulm Boxes), the boats could accommodate up to 150 passengers. They were built of raw wood, without tarring, so that upon arrival they were dismantled and the wood sold as planks for construction or firewood. A reconstruction of one of these floating "boxes" can be admired in Timișoara, in the courtyard of the Adam Muller Guttenbrunn House, at 10-12 Gheorghe Lazăr Street.

Eastern Europe became a land of promise after the resounding victory of the Habsburgs over the Ottoman armies. On October 18, 1716, on his birthday, Eugene of Savoy, commander of the imperial army, entered Timișoara through the Forforosa Gate—now the Eugene of Savoy House, built in 1817 at 24 Eugeniu de Savoya Street, in the city center. Above the main entrance is a medallion depicting the Forforosa Gate.

At the National Museum of Banat, you can admire 11 silver medals, minted at the time, which reflect the historical change of this turning point for Banat.

The path to the colonization of the east was now wide open. The three waves of official colonization were named after the emperors who encouraged the settlement of the lands on the edge of the Empire (Caroline – Charles VI, Theresian – Maria Theresa, Josephine – Joseph II).

Numite „Ulmer Schachteln” (Cutiile de Ulm), ambarcațiunile puteau adăposti până la 150 de pasageri. Erau construite din lemn brut, fără smolare, astfel că, la sosire erau desfăcute iar lemnul vândut, ca scândură pentru construcții sau lemn de foc. O reconstituire a uneia dintre aceste „cutii” plutitoare poate fi admirată la Timișoara, în curtea Casei Adam Muller Guttenbrunn, pe strada Gheorghe Lazăr 10-12.

Estul Europei a devenit un tărâm al făgăduinței după victoria răsunătoare a habsburgilor asupra armatelor otomane. Pe 18 octombrie 1716, chiar de ziua lui, Eugeniu de Savoya, comandantul armatei imperiale, a intrat în Timișoara prin poarta Forforosa - actuala Casă Eugeniu de Savoya, construită în 1817, pe str. Eugeniu de Savoya nr. 24, în zona ultracentrală a orașului. Deasupra intrării principale se află un medalion cu reprezentarea porții

Forforosa. La Muzeul Național al Banatului puteți admira 11 medalii din argint, bătute atunci, care redau schimbarea istorică a acestui moment de cotitură pentru Banat.

Calea înspre colonizarea estului era de acum larg deschisă. Cele trei valuri de colonizare oficială, au fost numite după împărații care au încurajat popularea ținuturilor de la marginea Imperiului (carolină – Carol

Over 100,000 people came to Banat by the end of the 18th century from various regions in southern Germany, Alsace, Lorraine, and Austria.

Why did they call themselves Swabians? No one knows. Very few actually came from the historical region of Swabia, located between the states of Baden-Württemberg and Bavaria. What is certain is that they turned their name into a reputation.

The first generations, although brought here by the hope of a better life, did not have a happy fate (***Den Ersten der Tod - Death to the First***). Malaria raged freely among the marshes of Banat. The plague also struck, claiming countless lives. Those who remained continued to struggle with hardship, beginning the transformation of this inhospitable land into the paradise they had dreamed of.

So the generations that followed were destined for hard work (***den Zweiten die Not - to the second, work***). And the Swabians' diligence, together with their exemplary organization, was the foundation of the prosperity that brought the third generation to the table of abundance (***den Dritten das Brot - to the third, bread***).

Home, sweet home

With enormous effort, they drained the swamps, cleared the abandoned land, and built houses, schools, and churches. The first dwellings were modest, cobbled together from the little they had brought with them or from what they found in the almost deserted villages where they settled. The sacrifices of the first generations made their fate more bearable, therefore solid brick houses appeared, with spacious rooms and distinctive architecture.

"No house is even an inch taller than the next, nor is any more than a shoe's width further away from the next; in short, everything you see is dominated by the most beautiful symmetry: even the four roads leading to the center of the village are the same distance from each other" (from a letter by Johann Kaspar Staube, from Banat, on March 5, 1779).*

al VI-lea, tereziană – Maria Terezia, iosefină – Iosif al II-lea). Peste 100.000 de mii de oameni au venit în Banat până la finalul secolului al XVIII-lea, din diferite regiuni din sudul Germaniei, Alsacia, Lorena și Austria.

De ce și-au zis șvabi? Nu se știe. Prea puțini veneau chiar din regiunea istorică Suabia situată între land-urile Baden-Württemberg și Bavaria. Cert este că și-au transformat numele în renume.

Primele generații, desi aduse aici de speranța unei vieți mai bune, nu au avut o soartă fericită (***Den Ersten der Tod - Primului, moartea***). Printre mlaștinile Banatului, malaria hălăduia în voie. Ciurma a năvălit și ea, secerând nenumărate vieți. Cei rămași au luptat mai departe cu greutatea, începând transformarea acestui tărâm neprimitor în paradisul la care visaseră.

Așa că generațiilor care au urmat le-a fost hărăzită truda (***den Zweiten die Not - celui de-al doilea, munca***). Iar hărnicia șvabilor, împreună cu organizarea lor exemplară a fost temelia prosperității care a pus a treia generație la masa belșugului (***den Dritten das Brot - celui de-al treilea, pâinea***).

Casă, dulce casă

Cu eforturi uriașe, au desecat mlaștinile, au deștelenit pământurile lăsate de izbeliște, au zidit case, școli, biserici. Primele locuințe erau modeste, încropite din puținul pe care îl luaseră cu ei sau din ce se găsea în satele aproape pustii unde s-au așezat. După ce jertfa primelor generații a îmbunătățit soarta, au apărut case solide, din cărămidă, cu odăi încăpătoare și o arhitectură aparte.

„Nicio casă nu este nici măcar cu un țol mai înaltă decât cealaltă, niciuna nici măcar cu un lat de pantof mai îndepărtată de cealaltă; pe scurt, în toate cele ce se văd domină cea mai frumoasă simetrie: chiar și cele 4 drumuri care duc în centrul satului sunt la aceeași distanță unul de altul” (din scrisoarea lui Johann Kaspar Staube, din Banat, la 5 martie 1779).*

Some of these stories, carved in stone with the sweat of the first generations of settlers, still stand today, bearing witness to a time when people managed to survive and prosper through hard work and sacrifice. In Jimbolia, at 4 Doctor Karl Diel Street, the Swabian house built in 1833, now declared a historical monument, is a tangible testimony to this evolution. The façade has a Baroque-inspired pediment, decorated with plant and geometric motifs, and a silhouette that can be found in many houses in Banat, even the newest ones, which have retained something of the Swabian architecture.

"But the Swabian house in Jimbolia is important for other reasons too. It belonged to the Schütz family, which was severely tested by the vicissitudes of history. The peaceful rhythm imposed by agricultural activities and animal husbandry was brutally disrupted by the outbreak of the world war. The 19-year-old Nikolaus Schütz ended up on the front in 1943. He was wounded but survived. At the end of the war, he was taken prisoner by the Russians and held for five years. During the same period, several members of the Schütz family were deported to the USSR. Nikolaus's father and two uncles did not survive exile. In May 1951, after his release from detention, he returned to Jimbolia, but did not stay at home for long. After only a few weeks, on June 18, 1951, he was deported

Unele dintre aceste povești scrise în piatră, cu sudoarea primelor generații de coloniști, mai stau încă în picioare, aducând în zilele noastre mărturia vremurilor în care oamenii reușeau să supraviețuiască și să prospere prin muncă și sacrificiu. În Jimbolia, pe strada Doctor Karl Diel, la numărul 4, casa șvăbească ridicată la 1833, astăzi declarată monument istoric, e o mărturie palpabilă a acestei evoluții. Fațada are un fronton de inspirație barocă, decorat cu motive vegetale și geometrice și o siluetă care se regăsește în multe case bănățene, chiar și în cele mai noi, care au păstrat câte ceva din arhitectura șvăbească.

„Dar Casa șvăbească din Jimbolia este importantă și din alte cauze. Ea aparține familiei Schütz, greu încercată de vicisitudinile istoriei. Ritmul hnit al timpului de activitățile agricole și de creștere a animalelor a fost brutal perturbat de izbucnirea conflagrației mondiale. Tânărul de 19 ani, Nikolaus Schütz, a ajuns în 1943 pe front. A fost rănit, dar a supraviețuit. La finalul războiului a căzut prizonier al rușilor și a fost deținut cinci ani. În aceeași perioadă, mai mulți membri ai familiei Schütz au fost deportați în URSS. Tatăl lui Nikolaus și doi unchi nu au supraviețuit surghiunului. În mai 1951, după eliberarea din detenție, s-a întors în Jimbolia, dar nu a rămas prea mult timp acasă. După doar câteva

with his mother to Bărrăgan. He returned to Jimbolia in 1956 and eventually got a job at the Ceramica factory... In total, the young man lost 10 years of his life because of political ideologies. However, Nikolaus Schütz did not lose his vitality. The 2002 Jimbolia Days program included a presentation of the Swabian House, following the restoration of the dwelling. ... Nikolaus Schütz welcomed his guests with schnapps**, proud to have contributed his own money to the restoration of the historic monument.***

Another fortunate building is Casa Ferch in Deta. Margit and Roman Renner moved into one of the historic houses in the city, which they beautifully restored, transforming it into a tourist guesthouse. This house was once home to a cousin of the famous Swabian painter Franz Ferch, a great artist born in Banat who emigrated to Germany with his entire family before World War II. Currently, Casa Ferch operates as a guesthouse, offering guests homemade snacks.

The Renners are very involved in community life, having set up a small museum and organizing events that highlight the multicultural traditions of the area.

They worked hard, but they partied all the same

The Swabians showed that they knew how to enjoy life. Once they got settled, they brought their own celebrations to the places where they settled. Of all of them, the best known is the one called "kirchweih." The holiday has its origins in popular celebrations in Germany, but it was adapted by the Catholic Church to celebrate the consecration or establishment of new churches, becoming the equivalent of a church patron saint's day.

săptămâni, în 18 iunie 1951, a fost deportat împreună cu mama sa în Bărăgan. S-a întors în Jimbolia în 1956 și s-a angajat în cele din urmă la fabrica Ceramica... În total, tânărul a pierdut 10 ani din viață din cauza ideologiilor politice. Totuși, Nikolaus Schütz nu și-a pierdut vitalitatea. În programul Zilelor Jimboliene din 2002 a fost inclusă prezentarea Casei șvăbești, în urma lucrărilor de restaurare a locuinței. ... Nikolaus Schütz și-a întâmpinat oaspeții cu un șnaps, mândru că a contribuit cu bani proprii la restaurarea monumentului istoric.” **

Un alt imobil norocos este Casa Ferch din Deta. Margit și Roman Renner s-au mutat în una dintre casele istorice din oraș, pe care au restaurant-o frumos, transformând-o în pensiune turistică. În această casă a locuit un verișor al renumitului pictor șvab Franz Ferch, un mare artist, născut în Banat, care a emigrat în Germania, cu toată familia, înainte de cel de-Al Doilea Război Mondial. În prezent, Casa Ferch funcționează în regim de pensiune, oferind oaspeților și gustări producție proprie.

Soții Renner se implică mult în viața comunității, au amenajat un mic muzeu și organizează evenimente care pun în valoare tradițiile multiculturale ale zonei.

S-a muncit, dar s-a și petrecut

Șvabii au arătat că știu să se și bucure de viață. Odată ce sau pus pe picioare, și-au adus și propriile sărbători în localitățile unde s-au stabilit. Dintre toate, cea mai cunoscută este cea numită „kirchweih”. Sărbătoarea își are originile în sărbători populare din Germania, dar a fost adaptată de Biserica Catolică pentru a celebra consacrarea sau

First of all, a general cleaning was done, both inside and outside the houses: the streets were swept, and the houses and trees were whitewashed. Then traditional Swabian dishes were prepared: soup, boiled meat, tomato, dill, or cherry sauces, and strudel with various fillings.

The young people's outfits were a real spectacle. Dressing a Swabian girl in traditional costume was no easy task. Over five (!) starched white petticoats, she wore a skirt that was not only starched but also pleated, using water, sugar, and sticks as thick as a little finger. Over these came a black apron made of silk or cloth. The top was surprisingly simple in comparison: a white shirt and a black vest tied at the back with a pink ribbon. Over the shoulders, a hand-sewn fringed shawl, also pink. In their hands, the girls held white handkerchiefs with different patterns.

The boys, as usual, got off more lightly in terms of clothing: black trousers, boots, a white shirt, and a waistcoat fastened at the chest with silver buttons. The wealthier the family, the larger the buttons. The highlight of the men's outfit was the hat. Black, but richly decorated with wax flowers, mirrors, and long white and pink ribbons. A very well-preserved example is kept at the Stefan Jäger Museum in Jimbolia.

înființarea noilor biserici, devenind echivalentul hramului bisericii.

Înainte de toate, se făcea curățenie generală, în case, dar și afară: se măturau străzile, se văruiau casele și pomii. Apoi se pregăteau mâncărurile tradiționale șvăbești: supă, carne fiartă, sosuri de roșii, mărar sau vișine, ștrudel cu felurite umpluturi.

Ținutele tinerilor erau un adevărat spectacol. Ca să îmbraci o șvăboaică în costum popular nu era lucru ușor. Peste 5 (!) jupoane albe apretate, se lua o fustă nu doar apretată, dar și plisată, cu apă, zahăr și niște bețișoare de grosimea degetului mic. Peste ele venea un șorț negru din mătase sau stofă. Partea de sus era surprinzător de simplă, prin comparație: o cămașă albă și o vestuță neagră legată în cruce cu panglică de culoare roz. Peste umeri, un batic cu franjuri cusute de mână, tot roz. În mână, fetele aveau o batistă albă cu diferite modele.

Băieții, ca de obicei, scapă mai ușor din aventura vestimentară: pantaloni negri, cizme, cămașă albă, un laibăr care se închide la piept cu nasturi din argint. Cu cât era mai înstărită familia, cu atât erau nasturii mai mari. Piesa de rezistență a ținutei masculine era pălăria. Neagră, dar bogat ornamentată cu floricele din ceară, oglinjoare și panglici lungi, albe și roz. Un exemplar foarte bine conservat se păstrează la Muzeul Stefan Jäger din Jimbolia.

The streets were then filled with color and music. The procession set off with the brass band at the front, roaming the entire village, carrying the hat and scarf, symbols of the holiday, on a pole. These were then hung in the dance hall along with the beautifully decorated kirchweih tree. The festive objects were auctioned off and taken home at the end of the party by those who won them in the raffle. The party was very lively, with waltzes and polkas being danced in particular.

After most of the Banat Swabians left Romania during the communist regime and in the years after the Revolution, the kirchweih custom almost disappeared. Fortunately, some of the ethnic Germans who left are returning to their hometowns and reviving this beautiful tradition. In Săcălaz, Deta, and even in Timișoara, the kirchweih procession is reappearing on the streets. In the spring, Timișoara hosts the Days of the Germans in Banat, and in the middle of summer, around July 26, when Catholics celebrate Saints Joachim and Anne, the kirchweih is held again in Deta. And on the streets of Săcălaz, pairs of dancers in traditional costumes have reappeared, accompanied by a brass band. For example, in 2015, over 300 Swabians from Germany came by bus and car to the celebration in Săcălaz, marking the 250th anniversary of the colonization of the commune by Germans.

German way

Starting in the 19th century, the influence of Germans settling in Banat became increasingly visible. After the first agricultural settlers cleared the land, craftsmen followed, bringing the technology of the time to the communities of Banat.

Systematization was the third important stage in the development of Banat. It was done methodically, in the German style, with architects and engineers. That was when the cadastre was introduced, unique at that time on Romanian territory. The land registers and maps made at that time are still benchmarks of topographical accuracy and attention to detail. Each property was measured and registered to prevent uncertainties regarding its rightful owners.

Străzile se umpleau apoi de culoare și muzică. Alaiul pornea cu fanfara în frunte, cutreierând tot satul, purtând, pe un toiag, pălăria și basmaua, simboluri ale sărbătorii. Acestea erau agățate apoi în sala de dans împreună cu pomul de kirchweich, frumos împodobit. Obiectele festive erau scoase la licitație și duse acasă la sfârșitul petrecerii de cei care le câștigau la tombolă. Petrecerea era foarte antrenantă, se dansa în special vals și polca.

După ce majoritatea șvabilor bănățeni au părăsit România în timpul regimului comunist și în anii de după Revoluție, obiceiul kirchweich-ului aproape că a dispărut. Din fericire, unii dintre etnicii germani plecați, se întorc în localitățile de origine și reînvie această frumoasă tradiție. La Săcălaz, Deta și chiar în Timișoara alaiul de kirchweich reapare pe străzi. În primăvară, la Timișoara, se organizează Zilele Germanilor din Banat, în miezul verii, în preajma zilei de 26 iulie, când catolicii îi sărbătoresc pe Sfinții Ioachim și Ana, kirchweich-ul se ține din nou la Deta. Și pe străzile din Săcălaz au reapărut perechile de dansatori în port tradițional, însoțiți de fanfară. De exemplu, în 2015, peste 300 de șvabi din Germania au venit cu autocare și cu mașini mici la sărbătoarea de la Săcălaz, prilejuită de aniversarea a 250 de ani de la colonizarea comunei cu germani.

Lucru nemțesc

Începând cu secolul al XIX-lea, amprenta germanilor stabiliți în Banat devine tot mai vizibilă. După deșțelenirea terenurilor de către primii coloniști agricultori, au urmat meșteșugarii, care au adus tehnologia vremii în comunitățile bănățene. Sistematizarea a fost cea de-a treia etapă importantă în dezvoltarea Banatului. A fost făcută metodic, nemțește, cu arhitecți și ingineri. Atunci a fost introdus cadastrul, unic la acea vreme pe teritoriul românesc. Cărțile funciare și hărțile făcute atunci sunt încă repere ale preciziei topografice și atenției la detalii. Fiecare proprietate era măsurată și înregistrată, pentru a preîntâmpina incertitudinile privind posesorii ei de drept.

Așezările au fost configurate geometric, în formă de tablă de șah, având în mijloc școala și biserica. Casele erau construite pe lungimea

The settlements were laid out geometrically, in the shape of a chessboard, with the school and church in the middle. The houses were built along the length of the plot, so as not to take up too much of the front area, with a porch and high attic.

At the same time, Timișoara was undergoing a major transformation: paved streets, spectacular buildings. In 1718, after liberating Timișoara from Ottoman rule, Eugene of Savoy decided to build a brewery here. The beer produced here was intended to supply the Austrian army and supplement the limited drinking water resources. In 1872, the crash of the Vienna Stock Exchange caused an economic recession throughout the Austrian Empire, the effects of which were also felt in Timișoara. The brewery was put up for auction and purchased by the people of Timișoara in an attempt to save it from bankruptcy. It is still in operation today, offering refuge to the thirsty ones in the historic Fabric district, at 28 Ștefan cel Mare Street.

Timișoara was not only adequately hydrated, but also illuminated with cutting-edge technology. On November 12, 1884, Timișoara became the first city on the European continent to be lit by electricity (the first in the world was New York). A power plant was built in the city, supplying 731 lights along 59 kilometers of streets.

The city was literally blossoming. In 1891, when Timișoara hosted the important Agricultural Exhibition, florist Wilhelm Muhle, supplier to the Imperial House, set up a small park where visitors could admire over 300 varieties of roses, which were also appreciated by Franz Josef himself. You can follow in the emperor's footsteps, because the Rose Park is still an oasis of beauty in the heart of the city.

Among the ethnic Germans, there were some remarkable personalities who went down in history, such as the poet Nikolaus Lenau, the famous actor Johnny Weissmüller, the painter Stefan Jäger, the writer Adam Müller Guttenbrunn, the architect Mathias Hubert, the mayor Johann Nepomuk Preyer (author of the first monograph of Timișoara), and many others. Of course, we must not forget the two Banat Swabians who emigrated to Germany and were awarded the Nobel Prize: Herta Müller (for literature) and Stefan Hell (for chemistry).

parcele, pentru a nu lua prea mult din suprafața frontală, cu cerdac și pod înalt.

În paralel, Timișoara trecea printr-o transformare de anvergură: străzi pavate, clădiri spectaculoase. În 1718, după eliberarea Timișoarei de sub stăpânirea otomană de către Eugeniu de Savoia, acesta a decis să construiască aici o fabrică de bere. Berea produsă aici era destinată aprovizionării armatei austriece și suplinirii resurselor limitate de apă potabilă. În 1872, crahul bursei de la Viena produce o recesiune economică în întreg Imperiul Austriac, efectele fiind simțite și la Timișoara. Fabrica de bere a fost scoasă la licitație și achiziționată de timișoreni în încercarea de a o salva de la faliment. Ea funcționează și astăzi oferind refugiu celor însetați, în cartierul istoric Fabric, pe str. Ștefan cel Mare, nr. 28.

Timișoara a fost nu doar corespunzător hidratată, dar și iluminată cu tehnologie avangardistă. La 12 noiembrie 1884, Timișoara a devenit primul oraș iluminat electric de pe continentul european (primul din lume a fost New York). O centrală electrică a fost construită în oraș, alimentând 731 de corpuri de iluminat pe 59 de kilometri de străzi.

Orașul înflorea – la propriu. În 1891, cand Timișoara a găzduit importanta Expoziție Agricolă, florarul Wilhelm Mühle, furnizor al Casei Imperiale, a amenajat un mic parc, în care vizitatorii au putut admira peste 300 de soiuri de trandafiri, apreciate și de Franz Josef însuși. Puteți păși pe urmele împăratului, pentru că Parcul Rozelor este încă o oază de frumusețe în inima orașului.

Din rândul etnicilor germani s-au ridicat personalități remarcabile, pe care istoria le-a consemnat ca atare, precum poetul Nikolaus Lenau, celebrul actor Johnny Weissmüller, pictorul Stefan Jäger, scriitorul Adam Müller Guttenbrunn, arhitectul Mathias Hubert, primarul Johann Nepomuk Preyer (autorul primei monografii a orașului) și mulți alții. Desigur, fără să-i uităm pe cei doi șvabi bănățeni care – emigrând în Germania – au fost distinși cu Premiul Nobel: Herta Müller (pentru literatură) și Stefan Hell (pentru chimie).

The guilty without guilt

Unfortunately, as often happens, history loses its compass and burdens people with an unjust fate. The Swabians paid dearly for the prosperity they brought to Banat. World War II brutally wiped out centuries of peaceful construction. And its aftermath was just as harsh.

The phenomenon of deportations is still an open wound. Entire families were torn apart, destinies cut short or diverted from their natural course, thrown into an unknown dominated by hunger, fear, and darkness.

Eighty years ago, in early 1945, tens of thousands of ethnic Germans from Romania were deported to the USSR,

mainly to what is now Ukraine. The Banat region was hit hard, with around 30,000 Germans deported to the USSR and interned in forced labor camps. A large part of them, around 1,000, were Swabians from Lenauheim, Grabaț, and Comloșu Mic.

In Comloșu Mic, the Swabians were taken from their homes and transferred to the building where the Comloșu Mare secondary school currently operates. From there, they were taken to the train station in Jimbolia.

In Jimbolia, the operation began on Sunday, January 14, at 1:00 a.m., when men between the ages of 17 and 45 and women between the ages of 18 and 30 were arrested. More than 500 people were detained for four days in the building that currently houses the Cultural Center.

Vinovații fără vină

Din păcate, așa cum se întâmplă adesea, istoria își pierde busola și aruncă asupra oamenilor povara unui destin nedrept. Șvabii au plătit amarnic prosperitatea pe care au adus-o în Banat. Al Doilea Război Mondial a șters brutal zeci și sute de ani de construcție pașnică. Iar urmările lui au fost la fel de dure. Fenomenul deportărilor reprezintă o rană încă deschisă. Familii întregi au fost sfâșiate, destine curmate sau deturnate de la parcursul lor firesc, aruncate într-un necunoscut dominat de foame, teamă și întuneric.

În urmă cu 80 de ani, la începutul anului 1945, zeci de mii etnici germani din România au fost deportați în URSS, în general pe teritoriul actual al Ucrainei. Banatul a fost lovit în plin, prin deportarea în URSS a circa 30.000 de germani, internați în lagăre de muncă forțată. O bună parte, în jur de 1.000, au fost șvabii din Lenauheim, Grabaț și Comloșu Mic.

În Comloșu Mic, șvabii au fost ridicați din propriile case, după care au fost transferați la în clădirea în care actualmente își desfășoară activitatea școala gimnazială Comloșu Mare. De aici au fost duși la gara din Jimbolia.

În Jimbolia, operațiunea a debutat duminică, 14 ianuarie, dimineața, la ora 1.00, când au intrat în arest bărbații cu vârste între 17 și 45 de ani și femeile cu vârste între 18 și 30 de ani. S-a recurs la închiderea a peste 500 de oameni, timp de 4 zile, în locul în care funcționează în

Then, starting on January 18, the prisoners began to be moved into cattle cars.

In Lenaueim, over 140 people were quartered in the local school during the early hours, after which they were moved under strict guard to Jimbolia, to the home of the famous musician Emmerich Bartzer.

In Grabaț, there were already various rumors that deportation was imminent. Around New Year's, the people of Grabaț found out that cattle cars carrying Germans from Yugoslavia were passing through the Timișoara train station. The arrests started on Church Street. Josef Neurohr, a local, found out about the action and fled with his family to a house in a field near the village of Biled. A hiding place had long been organized there. His father was arrested even though he was at least 60 years old, well above the maximum age set for deportation. The old man did not give in to the interrogation and did not say where his family was hiding. Several locals tried to hide to escape deportation. It is a moving story in which the soldiers take a young man in place of his father. Upon hearing the news, the father appears before the deportation commission to save his son, and the authorities decide on the spot to deport them both.

Those who were deported, forced into cattle cars, traveled for days on end to the frozen camps, women and men crammed together, without food or heating, with a hole in the floor serving as a toilet. At the end of the exhausting journey, inhuman labor, humiliation, constant hunger, cold, and miserable conditions awaited them. More than a fifth of those deported died or disappeared. The few survivors will always be marked by the trauma of deportation.

After only six years, history resumed its unfortunate habit of repeating itself. Germans, Hungarians, Serbs, and Romanians were taken from their homes and forced to live or die under the open sky of the wilderness in southeastern Romania. The sad scene of this new heartbreaking episode was again the Jimbolia train station. In June 1951, several cattle cars were brought here, which made people uneasy.

The memory of those who had been torn from their homes

prezent Casa de Cultură. Apoi, din 18 ianuarie, a început mutarea deținuților în vagoane pentru vite.

În Lenauheim, peste 140 de oameni au fost cantonați în primele ore la școala din localitate, după care, sub pază strictă, au fost mutați la Jimbolia, în casa celebrului muzician Emmerich Bartzer.

În Grabaț, existau deja diferite zvonuri cu privire la faptul că va urma o deportare. În jurul Anului Nou, grabășenii au aflat că prin gara din Timișoara trec vagoane pentru vite în care sunt germani din Iugoslavia. Arestarea a început de pe strada bisericii. Josef Neurohr, localnic, a aflat de acțiune și a fugit cu familia sa la o casă aflată pe un câmp din apropierea localității Biled. Acolo, de mult timp fusese organizată o ascunzătoare. Tatăl său a fost arestat deși avea cel puțin 60 de ani, mult peste vârsta maximă stabilită pentru deportare. Bătrânul nu a cedat anchetei și nu a spus unde se ascunde familia. Mai mulți localnici au încercat să se ascundă, ca să scape de deportare. Este emoționantă povestea în care militarii ridică un tânăr în locul tatălui. Tatăl, la aflarea veștii, se înfățișează comisiei de deportare pentru a-și salva fiul, iar autoritățile decid pe loc să fie deportați amândoi.

Cei deportați, urcați forțat în vagoane pentru vite, au călătorit zile în șir către lagărele înghețate, femei și bărbați la grămadă, fără mâncare, fără încălzire, cu o gaură în podea pe post de toaletă. La capătul drumului epuizant, îi aștepta munca inumană, umilințele, foamea permanentă, frigul, condițiile mizere. Mai mult de o cincime din cei deportați au murit sau au dispărut. Puținii supraviețuitori vor rămâne mereu marcați de trauma deportării.

După doar 6 ani, istoria își reia obiceiul nefast de a se repeta. Germani, maghiari, sârbi, români au fost ridicați din casele lor și forțați să viețuiască sau să moară sub cerul liber al pustietății din sud-estul României. Scena tristă a acestui nou episod sfâșietor a fost tot gara din Jimbolia. Aici au fost aduse, în luna iunie a anului 1951, mai multe vagoane pentru vite, ceea ce a neliniștit oamenii.

Amintirea celor care au fuseseră smulși din casele lor, în urmă cu 6 ani, pentru a fi trimiși în Rusia, tot cu garnituri pentru animale, era încă extrem de vie în mintea oamenilor. Și temerile lor, din păcate, s-au

six years earlier to be sent to Russia, also in cattle cars, was still very much alive in people's minds. And their fears, unfortunately, came true. Again under cover of night, at 1 a.m. on June 18, 1951, a date that has been marked in the calendar of suffering as "Black Pentecost," the operation began to remove the deportees from their homes, allowing them to take a few animals and pieces of furniture with them. Mr. Ernst Stoffel recalls that the train he was on had 60 cars and that a total of five trains left Jimbolia with people from the surrounding areas. Because loading took a long time, the train did not leave until the next day, June 19. The people did not know where they were going; they were terrified and desperate. The journey lasted two days and two nights. The destination was a deserted area in the middle of Bărăgan.

Here, they slept under the open sky until they managed to build shelters from the few belongings they had brought with them. Then they dug huts in the ground, and later built houses out of rammed earth. For five endless years, the deported Banat people lived in the barren plains, which they transformed into oases with flowers, trees, and vegetables. Those who returned home in 1956 left behind villages built from nothing, with straight streets, well-kept houses, drainage ditches, and bridges, just as they knew a place where you live should be. But the happiness they dreamed of did not await them at home. The communist regime already ruled the country with an iron fist.

adeverit. Tot la adăpostul nopții, în 18 iunie 1951, la ora 1, în data care a rămas marcată în calendarul suferinței drept „Rusaliile negre”, a început operațiunea de ridicare din case a celor deportați, cărora li s-a permis să ia câteva animale și piese de mobilier. Domnul Ernst Stoffel își amintește că trenul în care se afla el avea 60 de vagoane și că, în total, din Jimbolia au plecat 5 trenuri, cu oameni din localitățile din zonă. Pentru că încărcarea a durat mult, trenul a plecat abia a doua zi, în 19 iunie. Oamenii nu știau încotro se îndreaptă, erau îngroziți și disperați. Călătoria a durat două zile și două nopți. Destinația era un teren pustiu, în mijlocul Bărăganului.

Aici, au dormit sub cerul liber, până și-au încropit adăposturi din puținul pe care îl luaseră cu ei. Apoi au săpat bordeie în pământ, mai apoi și-au construit case din pământ bătut. 5 ani nesfârșiți, bănașenii deportați și-au dus traiul în câmpiile sterpe, pe care le-au transformat în oaze cu flori, pomi și legume. Cei care s-au întors acasă în 1956, au lăsat în urma lor sate ridicate din nimic, cu străzi drepte, case îngrijite, șanțuri de scurgere și podețe, așa cum știau ei că trebuie să fie rânduiala unui loc în care trăiești. Nici acasă nu îi aștepta fericirea visată. Regimul comunist stăpânea deja țara cu pumn de fier.

How much does a human costs?

Although it may not seem so, judging by the number of people tortured in prisons, deported, tortured, and killed, at one point, the communists did value people. But in German marks. It is said that Ceaușescu sold over 230,000 Swabians and Saxons to West Germany. People were valued at between 2,000 and 16,000 marks, depending on their education, skills, or age.

Between 1968 and 1989, the government of the Federal Republic of Germany had an agreement with the communist authorities in Bucharest. From the German perspective, it was a humanitarian action, through which they brought ethnic Germans who were fed up with the "benefits" of socialist society out from behind the Iron Curtain. The comrades in power in Romania viewed the action as a strictly profit-making venture. And what a profit! It is believed that the Ceaușescu regime earned over a billion marks from the sale of ethnic Germans. The exact amount will probably never be known.

Former German MP Heinz Guenther Huesch was responsible for negotiating the repatriation of ethnic Germans from Romania. Discussions were held with representatives of the "Securitate"****, and payments were usually made in cash. Everything was strictly confidential. Mr. Huesch remembers the undercover trips, the suitcase crammed with millions of marks, and the difficult negotiations in which monthly lists of people were approved. The amount of money for which ethnic Germans were sold varied depending on their classification into categories: unskilled workers, skilled workers, educated people, or pensioners. The story of the sale of hundreds of thousands of people was captured on film in the 2014 documentary *Passport to Germany*.

In addition to the price paid by the German government, a veritable network was set up in Romania to take advantage of the Swabians' and Saxons' desire to emigrate. In order for their applications to be accepted, they were asked to pay thousands of marks, for which they received no receipt, of course. Those who requested to leave had no idea that the German state had already paid for them. The money

Cât costă un om?

Deși nu s-ar zice, dacă judecăm după numărul celor chinuiți în închisori, deportați, torturați, uciși, totuși, la un moment dat, comuniștii au pus preț pe oameni. Dar în mărci germane. Se spune că Ceaușescu ar fi vândut Germaniei Federale peste 230.000 de șvabi și sași. Oamenii erau evaluați la sume între 2000 și 16000 de mărci, în funcție de studii, competențe sau vârstă.

În perioada 1968-1989, guvernul Republicii Federale Germania a avut un acord cu autoritățile comuniste de la București. Din perspectiva germană, era o acțiune umanitară, prin care îi scoteau de după Cortina de Fier pe etnicii germani sătui de „binefacerile” societății socialiste. Tovarășii aflați la putere în România priveau acțiunea ca pe o chestiune strict aducătoare de profit. Și încă ce profit! Se crede că peste un miliard de mărci a încasat regimul Ceaușescu din vânzarea etnicilor germani. Suma exactă nu va fi, probabil cunoscută vreodată.

Fostul deputat german Heinz Guenther Huesch, este cel care s-a ocupat de negocierile de răscumpărare a etnicilor germani din România. Discuțiile se purtau cu reprezentanți ai Securității, iar plățile se făcea, de regulă, cash. Totul era strict secret. Domnul Huesch își amintește de călătoriile sub acoperire, de valiza în care erau înghesuite milioane de mărci, de negocierile dificile în care se aprobau liste lunare cu un număr de persoane. Suma de bani pentru care erau vânduți etnicii germani varia în funcție de împărțirea acestora în categorii: muncitori simpli, muncitori calificați, persoane cu studii sau pensionari. Povestea vânzării a sute de mii de oameni a fost pusă pe peliculă în documentarul Pașaport de Germania, din 2014.

Pe lângă prețul plătit de guvernul german, în România s-a constituit o adevărată rețea care profita de dorința șvabilor și sașilor de a emigra. Pentru a li se accepta cererea, acestora li se cereau sume de mii de mărci, pentru care nu primeau, desigur, nicio chitanță. Cei care solicitau plecarea habar nu aveau că statul german plătise deja pentru ei. Banii puși deoparte cu greu sau trimiși de rudele plecate deja ajungeau, astfel, în buzunarele milițienilor, securiștilor și activiștilor de partid.

they had saved with great difficulty or sent by relatives who had already left thus ended up in the pockets of the militia, the secret police, and party activists.

The Swabians left behind their homes, land, animals, and friends and headed back to the places where, hundreds of years ago, their ancestors had set out in search of a dream. From a majority Swabian population 300 years ago in the Banat region, the percentage of ethnic Germans is now less than 10%.

But there is hope. Many of the descendants of those who left are returning and want to revive the customs they grew up with or heard about in their families. The world they built will exist as long as we continue to tell their stories. A world of shared joys and sorrows, of hard work but also of colorful celebrations, of deep values and strong roots.

* "Migration to the Danube region – German colonization in the 18th century and its consequences" – a project of the Central Museum of the Swabians of Banat in Ulm, the Museum Complex of Arad County, the Museum of Vojvodina, the Museum of the Banat Mountains, the Museum of the Banat, the County Museum of Satu Mare, and the Janus Pannonius Museum.

** schnapps- strong distilled spirit

***<https://www.jimboblog.com/post/casa-svabeasca-jimbolia>

****Securitate – Romanian Secret Police in the communist regime

Șvabii și-au lăsat în urmă casele, pământurile, animalele, prietenii și au pornit înapoi, către locurile de unde, cu sute de ani în urmă, strămoșii lor porniseră în căutarea unui vis. De la o populație majoritară șvabă, în urmă cu 300 ani, în localitățile bănățene, procentul etnicilor germani este în prezent de sub 10%.

Există, însă speranță. Mulți dintre urmașii celor plecați revin și își doresc să reînvie obiceiurile cu care au crescut sau pe care le-au auzit în familie. Lumea pe care au construit-o va exista atâta timp cât continuăm să le spunem poveștile. O lume cu bucurii și tristeți trăite împreună, cu muncă grea, dar și cu sărbători pline de culoare, cu valori profunde și rădăcini adânci.

*„Migrația înspre spațiul dunărean – colonizarea germanilor în secolul al XVIII-lea și urmările ei” – proiect al Muzeului Central al Șvabilor Bănățeni din Ulm, Complexului Muzeal al județului Arad, Muzeului din Voivodina, Muzeului Banatului Montan, Muzeului Banatului, Muzeului Județean Satu-Mare și Muzeului Janus Pannonius.

**<https://www.jimboblog.com/post/casa-svabeasca-jimbolia>

The fabulous story of the king of Timor Island who came from Banat

by Ștefan Both

Andreas Gebhardt was born on July 23, 1884, in the village of Săcălaz, seven kilometers from Timișoara, and became ruler for two years on an island on the other side of the world. This is the story from another time of an adventurer who would have made even Jules Verne jealous.

The odyssey of the king of Timor was brought from Romania by the Swabians who emigrated from the once eminently German village of Săcălaz. And the incredible story from the beginning of the last century, with its memorable adventures, journeys across continents, rebellions, and world wars, was brought to

light by Horst Fassel and Josef Schmidt, two researchers from Munich who wrote a veritable "primer" in 1986 about the personalities of the old Banat, based on the accounts and stories of the locals. Gebhardt also appears in the "Biographical Lexicon of the Germans of Banat," written by Anton Peter Petri in 1992.

First of all, however, the first story was written by Henrich Lauer, in a book that is kept in the archives of the Roman Catholic Diocese of Timișoara. "Andreas Gebhardt left as a vagabond abroad and

Fabuloasa poveste a regelui bănăţean din Insula Timor

de Ştefan Both

Andreas Gebhardt s-a născut la 23 iulie 1884, în satul Săcălaz, localitate aflată la şapte kilometri de Timişoara, şi a ajuns suveran, timp de doi ani, pe o insulă aflată la celălalt capăt al lumii. Aceasta este povestea venită din alte timpuri a unui aventurier care l-ar fi făcut invidios până şi pe Jules Verne. Odissea regelui Timorului a fost dusă din România de către şvabii care au emigrat din Săcălazul cândva eminamente nemţesc. Iar incredibila poveste de la începutul secolului trecut, cu peripeţii de pomină, călătorii peste continente, rebeliuni şi războaie

mondiale, a fost scoasă la iveală de Horst Fassel şi Josef Schmidt, doi cercetători din München care au scris în 1986 un veritabil „abecedar” despre personalităţile din Banatul de altădată, după relatări şi poveşti ale localnicilor. Gebhardt mai apare şi în „Lexiconul biografic al germanilor bănăţeni”, scris de Anton Peter Petri, în 1992.

Înainte de toate, însă, prima poveste a fost scrisă de Henrich Lauer, într-o carte care se află în arhivele Episcopiei Romano-Catolice din Timişoara. „Andreas Gebhardt a plecat ca un vagabond în străinătate şi s-a

returned to his homeland as a crowned king. Other young men from large families, who had previously tried their luck abroad, returned to the country as tailors, carpenters, or shoemakers. Others, more fortunate, had even managed to become teachers or priests, but none had ever managed to return as a king," writes Henrich Lauer in his book "With the Sun Ahead - The People of Banat Who Travel and Discover the World."

"We speak English, French, and Italian."

Those who discovered Gebhardt's adventures were unable to obtain many details about his incredible life. However, his journey has been reconstructed up to a certain point.

The future King Andreas showed a fascination for adventure from his childhood spent in Săcălaz, a village inhabited by Swabians in the then Austro-Hungarian Banat. He loved reading, which set him apart from his schoolmates. He was particularly fond of travel journals. He followed his passion when he took a job as an apprentice at the Blauer Stern (Blue Star) textile store in Timișoara. The fact that he was always reading did not please the shop owner, but he did appreciate his apprentice's inclination for foreign languages. Thanks to the young man, the owner proudly wrote on the sign at the entrance: "We speak English, French, and Italian."

The travels of Andreas Gebhardt

However, Andreas was not interested in learning foreign languages to attract customers; he had other dreams. And one day, in 1908, he simply did not show up for work...

Days turned into weeks, months, and years, with no news from Andreas to his family or friends. That is, until one day in 1913, when the town hall in Săcălaz received a letter from the Supreme Court of the Netherlands stating that Andreas Gebhardt had been sentenced to death for acts of rebellion committed on the island of Timor! The Kingdom of the Netherlands requested confirmation that the captured rebel came from the village in Banat. Even the authorities in Budapest and Vienna were informed of the actions of the citizen of the Austro-Hungarian Empire.

întors în patria sa ca un rege încoronat. Alți tineri din familii numeroase, care-și încercaseră până atunci norocul în străinătate, se întorseseră în țară ca și croitori, tâmplari sau pantofari. Alții, mai norocoși, reușiseră chiar să devină profesori sau preoți, dar nici unul nu mai izbutise până atunci să revină ca rege”, scrie Henrich Lauer, în volumul „Cu soarele în față – Bănățenii care călătoresc și descoperă lumea”.

„Vorbim engleză, franceză și italiană”

Cei care au descoperit peripețiile lui Gebhardt n-au reușit să obțină foarte multe detalii despre incredibila sa viață. Traseul i-a fost însă reconstituit până la un moment dat. Viitorul rege Andreas a manifestat încă din copilăria petrecută la Săcălaz, sat locuit de șvabi din Banatul pe atunci austro-ungar, o fascinație pentru aventuri. Îi plăcea foarte mult să citească, lucru prin care se și deosebea de ceilalți colegi de școală. Era mare amator mai ales de jurnale de călătorie. Și-a urmat pasiunea și atunci când s-a angajat ca ucenic la magazinul de textile Blauer Stern (Steaua Albastră) din Timișoara. Faptul că era mereu cu ochii în cărți nu prea l-a încântat pe proprietarul magazinului, dar acesta a apreciat totuși înclinația ucenicului său pentru limbi străine. Datorită tânărului, patronul a scris cu mândrie pe tablă de la intrare: „Vorbim engleză, franceză și italiană”.

Traseul lui Andreas Gebhardt

Andreas nu era însă interesat să învețe limbi străine pentru a atrage clienți, el avea alte visuri. Iar într-o zi, în anul 1908, pur și simplu nu a mai apărut la serviciu...

Zilele au devenit săptămâni, luni și ani, fără ca familia sau prietenii să mai știe ceva de Andreas. Totul până când, într-o zi a anului 1913, primăria din Săcălaz a primit o înștiințare prin poștă, de la Curtea Supremă din Olanda, în care se arăta că Andreas Gebhardt era condamnat la moarte pentru fapte de rebeliune comise în Insula Timorului! Regatul Olandei cerea o confirmare că răsculatul capturat provenea din satul bănățean. Până și autoritățile de la Budapesta și Viena au fost informate de faptele cetățeanului din Imperiul Austro-Ungar.

Stoker, pirate, sovereign

Between these two pieces of news, which slightly disrupted the peaceful life of the German community near Timișoara, lay the waves of an incredible destiny. Andreas Gebhardt left Timișoara in 1908 and, with the money he had, made his way to Great Britain, from where he would look longingly toward the New World. America fascinated him. Because he did not have enough money, he got a job as a stoker on a ship. That is how he managed to cross the Atlantic and arrive in Canada. He did not stay there long, quickly continuing his adventure to the United States of America.

We do not know exactly what Andreas did in the US, but it is certain that he was quickly overcome by wanderlust again. In the port of Philadelphia, he befriended another adventurer, whose name we do not know, and together they managed to steal a ship in 1910. The story is mind-boggling, but it is recorded in the documents of the time, both by the American and Dutch authorities. Once out at sea, the rebels set sail for the Indian Ocean, with Andreas as their captain. Most of the islands in the Indonesian region were already colonized by the Dutch, British, or Portuguese at that time. A few months later, the man from Săcălaz arrived on one of them, in the Dutch part of Timor.

Andreas quickly befriends the locals, whom he helps in their fight against the Dutch colonists. He meets the chief of the tribe and his daughter. A love story ensues, ending in marriage, and in 1911 Andreas Gebhardt becomes king of Timor.

"A king does not serve another king."

The news that a white European had become the chief of the Timor tribes caused astonishment across the seas and countries. Wilhelmina Helena Pauline Marie, Queen of the Netherlands from 1890 to 1948, herself requested to meet this unusual and elusive

Fochist, pirat, suveran

Între aceste două vești care au tulburat puțin viața liniștitei comunități germane din apropierea Timișoarei se ascundea, însă, talazurile unui destin incredibil. Andreas Gebhardt a plecat din Timișoara în 1908 și, cu banii pe care îi avea, a ajuns până în Marea Britanie, de unde va fi privit lung către Lumea Nouă. America îl fascina. Pentru că nu avea suficienți bani, s-a angajat fochist pe un vapor. Așa a reușit să traverseze Atlanticul și a ajuns în Canada. N-a stat mult nica acolo, continuându-și repede aventura către Statele Unite ale Americii.

Nu știm cu exactitate cu ce s-a ocupat Andreas în SUA, cert este însă că dorul de ducă l-a cuprins din nou. În portul Philadelphia, acesta se împrietenește cu un alt aventurier, al cărui nume a rămas necunoscut, și împreună reușesc, în 1910, să fure o navă. Povestea pare halucinantă, dar este consemnată în documentele vremii, atât de către autoritățile americane, cât și de cele olandeze. Odată ajunși în larg, cei doi fugari pornesc spre Oceanul Indian, cu Andreas la cârmă. Cele mai multe insule din zona Indoneziei erau deja, la acea dată, colonizate de olandezi, britanici sau portughezi. După câteva luni, bălășeanul din Săcălaz ajunge pe una dintre ele, în partea olandeză a Timorului.

Andreas leagă rapid prietenii cu băștinașii, cărora le oferă sprijin în lupta împotriva coloniștilor olandezi. Îl cunoaște pe șeful tribului și pe fiica acestuia, legând o poveste de dragoste care se finalizează cu o căsătorie. Astfel, în 1911, Andreas Gebhardt devine rege al Timorului.

„Un rege nu slujește alt rege”

Vestea că un alb, un european, a devenit căpetenia triburilor din Timor a produs stupefacție peste mări și țări. Însăși Wilhelmina Helena Pauline Marie, regina Olandei în perioada 1890-1948, a cerut să-l întâlnească pe acest monarh neobișnuit și deloc ușor de prins. După mai multe conflicte cu forțele armate olandeze, Gebhardt este, până la urmă,

monarch. After several conflicts with the Dutch armed forces, Gebhardt was finally arrested in 1913 and taken to the Netherlands, where he was tried under emergency law, accused of rebellion, and sentenced to death.

In the end, the Banat native got lucky. Queen Wilhelmina pardoned him, and Andreas returned home to Săcălaz. However, he did not stay in Banat for long, because the situation in Europe was becoming tense, World War I was about to break out, and the Swabian was called up to serve in the Austro-Hungarian army. The hero of our epic, however, had no desire to die for causes that did not interest him, so he took advantage of his enlistment to leave home again, but he deserted, and the authorities lost track of him. He ended up in Switzerland, then in France, from where he left again in 1915 for North America.

arestat în 1913 și dus în Olanda, unde e judecat în regim de urgență, acuzat de rebeliune și condamnat la moarte.

Până la urmă, băănățeanului i-a surâs norocul. Regina Wilhelmina îl grațiază, iar Andreas se întoarce acasă la Săcălaz. Nu stă însă prea mult timp în Banat, pentru că situația se tensionează în Europa, Primul Război Mondial stă să izbucnească și șvabul e chemat în armata austro-ungară. Eroul epopeei noastre n-avea însă chef să moară pentru cauze care nu-l interesau, profită de înrolare pentru a pleca din nou de acasă, dar dezertează, și autoritățile îi pierd urma. Ajunge în Elveția, apoi în Franța, de unde în 1915 pleacă iar în America de Nord.

The latest news about him comes from Cuba, where, at the end of the second decade of the 20th century, he sent a letter home to the Military Command in Timișoara, as well as to Emperor Franz Joseph of the now defunct Austro-Hungarian Empire, with a truly memorable message: "A king does not serve another king!"

Greatness and decline

Today, nothing is known about the family of the ruler of Săcălaz. The last members of the Gebhardt family from Săcălaz ended up being deported to Bărăgan by the communist regime in 1951, and their trail was lost.

Today, a modest plaque reminds us that in house number 510 on 6th Street, a king once lived.

The Roman Catholic church in the commune was built over a century before Andreas Gebhardt was born. Now, only Aunt Ana, a Hungarian Catholic, takes care of the church.

"The priest from Mehala* still comes to hold services once every two weeks. There are about 20 Catholics left in the village and, unfortunately, the church is falling into disrepair," says the woman who has the key to the church where little Andreas Gebhardt, the future king of Timor, was baptized in 1884.

Before World War II, about 4,000 ethnic Germans lived in Săcălaz. Demographic shifts in Romania led to the village in Banat being populated by families from Transylvania and Moldavia. Most of the Swabians chose to emigrate to Germany before 1989, and the rest after the Revolution. Today, there are at most ten Germans left in Săcălaz.

* Mehala is the name of a neighborhood in Timișoara.

Din Cuba vin ultimele vești de la el, unde la sfârșitul celui de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea trimite acasă, la Comandamentul Militar din Timișoara, dar și împăratului Franz Iosef, al deja defunctului Imperiu al Austro-Ungariei, o scrisoare cu un mesaj de-a dreptul memorabil: „Un rege nu slujește alt rege“!

Măreție și decădere

Azi nu se mai știe nimic despre familia suveranului din Săcălaz. Ultimii membri ai familiei Gebhardt din Săcălaz au sfârșit prin a fi deportați în Bărăgan de regimul comunist, în anul 1951, iar urma lor s-a pierdut. Astăzi, o plăcuță modestă ne amintește că în casa cu numărul 510, de pe strada 6, a trăit cândva un rege.

Biserica romano-catolică din comună a fost înălțată cu peste un secol înainte de nașterea lui Andreas Gebhardt. De biserică mai are grijă acum doar tanti Ana, o catolică unguroaică.

„Preotul din Mehala* mai vine să țină slujbe o dată la două săptămâni. Am rămas vreo 20 de catolici în comună și, din păcate, biserica se degradează“, spune femeia care are cheia bisericii unde în 1884 a fost botezat micuțul Andreas Gebhardt, viitorul rege din Timor.

Înainte de Al Doilea Război Mondial, la Săcălaz trăiau aproximativ 4.000 de etnici germani. Mișcările demografice care au avut loc în România au făcut ca satul bănățean să fie invadat de familii de români ardeleni și moldoveni. Majoritatea șvabilor au ales să emigreze în Germania până în 1989, iar restul – după Revoluție. Astăzi mai sunt în Săcălaz cel mult zece nemți.

*Mehala e numele unui cartier din Timișoara

The lord of the jungle, born a city boy in Timișoara

by Monica Ivan

From Timișoara to Hollywood

Freidorf was a village between 1732 and 1950, and in the second half of the 20th century it became a neighborhood of Timișoara. The name also appears in Hungarian - Szabadfalu, in German – Neudorf, alternatively Freydorff or Freidorf and translates as "free village". Probably the first settlers arrived here in search of freedom, but they also retained their nostalgia for their place of origin, also called Freidorf, in the Alsace region. One of the first buildings erected here by the Banat Swabians was the church.

The modest wooden building was replaced between 1772 and 1777 by the Baroque church that still stands today. The church is called "Sanctus Rochus" and is located at 54 Ioan Slavici Street.

It was here, at the dawn of the 20th century, that the man who would become a great champion and give life to a famous character in world cinema was baptized. On June 2, 1904, Johann Weissmüller was born in Freidorf to a family of Swabians from Banat. Because Banat was part of the Austro-Hungarian Empire at the time, he was registered as Janos. Ultimately, destiny had other plans for him, and Johann became Johnny.

Stăpânul junglei, născut băiat de cartier, la Timișoara

de Monica Ivan

De la Timișoara la Hollywood

2 iunie 1904 - Freidorf, s-a născut Johann Weissmüller

Freidorf a fost între anii 1732 și 1950 un sat, iar din a doua jumătate a secolului XX a devenit cartier al Timișoarei. Numele mai apare în maghiară - Szabadfalu, în germană - Neudorf alternativ Freydorff sau Freidorf și se traduce ca „satul liber”. Probabil că primii coloniști au ajuns aici în căutarea libertății, dar păstrau și nostalgia localității de origine, numită tot Freidorf, din regiunea Alsacia. Una dintre primele clădiri ridicate aici de șvabii bănățeni a fost biserica. Edificiul modest din lemn, a fost înlocuit între 1772 și 1777 de biserica în stil baroc, care există și astăzi. Biserica

se numește „Sanctus Rochus” și este situată pe str. Ioan Slavici, la nr. 54.

Aici va fi botezat, în zorii secolului XX, cel care avea să devină un mare campion și va da viață unui personaj celebru al cinematografului mondial. În 2 iunie 1904, în Freidorf, într-o familie de șvabi bănățeni, s-a născut Johann Weissmüller. Pentru că la acea vreme Banatul făcea parte din Imperiul Austro-Ungar, în acte a fost trecut Janos. Până la urmă, destinul a avut alte planuri cu el, iar Johann a devenit Johnny. Făcea parte

He was part of the sixth generation of Weissmüllers born here. An ancestor of the family had emigrated from Baden, Holy Roman Empire, around 1749.

Tarzan walks on water

In January 1905, together with his parents, he left on the ship S.S. Rotterdam for Ellis Island, from where they arrived in Windber, Pennsylvania. The couple had \$10 and a seven-month-old baby with them. In 1908, the entire family moved to Chicago, where Elisabeth's parents lived, as well as a small community of Swabian immigrants who had left Freidorf. Their new home was near a zoo, where little "Tarzan" probably encountered wild animals for the first time.

At the age of nine, Weissmüller contracted polio. His doctor recommended swimming to help him recover from the disease. Fullerton Beach on Lake Michigan is where Johnny discovered his love for swimming. He excelled from his very first lessons and began participating in and winning every race he could. Johnny's father left the family when Johnny was in eighth grade. He dropped out of school to start working to support his mother and younger brother.

When Weissmüller was 11 years old, he tricked the YMCA, where the minimum age for enrollment was 12. In his case, the lie did not have short legs, but very strong ones, which helped Johnny win all the swimming races he participated in, as well as the running and high jump competitions. Eventually, he swam for one of the best teams in the country, the Illinois Athletic Club.

In September 1921, he set two new world records. Then, on July 9, 1922, he became the fastest swimmer in the 100-meter race, being the first person to cover this distance in less than 1 minute. He beat the previous record by almost two seconds. In 1924, he improved his time, managing to swim the same distance in just 57.4 seconds. This performance would not be surpassed for almost 12 years. However, Johnny believed that limits existed for the sole purpose of being surpassed. By 1922, he had won nine national titles and set 24 world

din a șasea generație Weissmüller născută aici. Un strămoș al familiei emigrase din Baden, Sfântul Imperiu Roman, în jurul anului 1749.

Tarzan intră la apă

În ianuarie 1905, alături de părinții săi, pleacă cu vaporul S.S. Rotterdam către Ellis Island, de unde ajung în Windber, Pennsylvania. Cei doi soți aveau la ei 10 de dolari și un prunc în vârstă de șapte luni. În 1908, întreaga familie s-a mutat în Chicago, oraș unde se aflau și părinții lui Elisabeth, dar și o comunitate mică de șvabii migranți, plecați din Freidorf. Noua locuință se află în apropierea unei grădini zoologice, unde probabil micul „Tarzan” a făcut pentru prima dată cunoștință cu fiarele sălbatice.

La vârsta de nouă ani, Weissmüller a contractat poliomielită. Medicul său i-a recomandat înotul pentru a-l ajuta să se recupereze după boală. Plaja Fullerton de pe Lacul Michigan este locul unde Johnny și-a descoperit dragostea pentru înot. A excelat încă de la primele lecții și a început să participe și să câștige toate cursele la care putea. Tatăl lui Johnny a părăsit familia când Johnny era în clasa a opta. A renunțat la școală pentru a începe să lucreze, ca să-și întrețină mama și fratele mai mic.

Când Weissmuller avea 11 ani, i-a păcălit pe cei de la YMCA, unde vârsta minimă de înscriere era 12 ani. În cazul său, minciuna nu a avut picioare scurte, ci foarte puternice, care l-au ajutat pe Johnny să câștige toate cursele de înot la care a participat, dar pe cele de alergare și sărituri în înălțime. În cele din urmă, a înotat pentru una dintre cele mai bune echipe din țară, Illinois Athletic Club.

În septembrie 1921 a reușit să stabilească două noi recorduri mondiale. A devenit apoi, pe 9 iulie 1922, cel mai rapid înotător la 100 de metri, fiind primul om care a parcurs această distanță în mai puțin de 1 minut. Bătuse precedentul record cu aproape două secunde. În 1924, și-a îmbunătățit timpul, reușind să înoate pe aceeași distanță în doar 57,4 secunde. Această performanță nu va fi depășită timp de aproape 12 ani. În schimb limitele, considera Johnny, existau pentru singurul motiv de a fi depășite. În 1922 câștigase nouă titluri naționale și stabilise 24 de

records. By 1923, he held the best times for all distances between 50 meters and 500 yards.

In 1924, at the Paris Olympics, he won, as expected, three gold medals in the 100 and 400 metre freestyle events and in the 4 x 200 metre relay. Less expected, however, was the bronze medal he won with the water polo team. In fact, in an all-time ranking of athletes who have won Olympic medals in different sports, Johnny Weissmuller still ranks first.

The French Olympics brought him international prestige, but the Freidorf-born swimmer was almost unable to participate because of his origins. In order to be part of the American team, Johnny claimed that he was born in the town of Windber and probably used his younger brother's documents to convince American officials to accept him into the Olympic team.

Four years later, in Amsterdam, he managed to defend two of his previous Olympic titles, in the 100-meter freestyle and the 4x200-meter relay. He would probably have retained his supremacy in the 400-meter freestyle as well, had the national water polo team coach not forced him to give up this event to help his teammates in the pool.

He was the first swimming superstar and racked up an impressive portfolio for his time: six Olympic medals and 52 national titles, including 38 in individual events (a feat unmatched until the 1980s). A true force of nature, he broke 67 world records. A record worthy of the man who would become known throughout the world.

From the Book of Records to the Jungle Book

Johnny proved in real life that the talented athlete was animated by a noble and generous soul. So the role of Tarzan, who displayed the same qualities, even if further away from civilization, suited him perfectly.

Johnny Weissmuller ended his amateur sports career in 1929. He continued to participate in various demonstrations as a professional swimmer, and in 1930, at only 26 years old, he published an autobiography (written together with Clarence A. Bush and titled *Swimming the American Crawl*).

recorduri mondiale. Până în 1923 era deținătorul celor mai buni timpi pe toate distanțele cuprinse între 50 de metri și 500 de yarzi.

Olimpiada franceză i-a adus prestigiul internațional, dar înotătorul născut în Freidorf a fost la un pas să nu poată participa, din cauza originii sale. Pentru a face parte din lotul american, Johnny a susținut că s-a născut în orașul Windber și, probabil, s-a folosit de actele fratelui său mai mic pentru a-i convinge pe oficialii americani să-l primească în lotul olimpic.

Patru ani mai târziu, la Amsterdam, a reușit să-și apere două dintre precedentele titluri olimpice, la 100 de metri liber și cu ștafeta de 4 X 200 de metri. Probabil că și-ar fi păstrat supremația și la 400 de metri liber, dacă antrenorul echipei naționale de polo nu l-ar fi forțat să renunțe la această probă pentru a-și ajuta colegii în bazin.

A fost primul superstar al înotului și a colecționat cu un portofoliu remarcabil pentru epoca sa: șase medalii olimpice și 52 de titluri naționale, dintre care 38 obținute în probe individuale (performanță neegalată până în anii '80). O adevărată forță a naturii, a doborât 67 de recorduri 42 mondiale. Un palmares demn de personajul care avea să devină cunoscut în toată lumea.

De la Cartea Recordurilor, la Cartea Junglei

Johnny a dovedit în viața reală că atletul talentat este animat de un suflet nobil și generos. Așa că rolul lui Tarzan, care dovedea aceleași calități, chiar dacă mai departe de civilizație, i-a venit mânășă.

Johnny Weissmuller și-a încheiat cariera sportivă de amator în 1929. A continuat să participe la diverse demonstrații, ca înotător profesionist, iar în 1930 i-a apărut, la doar 26 de ani, o carte autobiografică (scrisă împreună cu Clarence A. Bush și intitulată *Swimming the American Crawl*).

His second career, as an actor, began in 1931. He had made a brief appearance in 1929 in *Glorifying the American Girl*, where he played Adonis himself, but his big break came after screenwriter Cyril Hume saw him swimming in the pool at the Hollywood Athletic Club. Hume was working at the time on a new project for MGM studios, "Tarzan, the Ape Man," a film adaptation of Edgar Rice Burroughs' book. Weissmuller was immediately considered perfect for the role of Tarzan. Even back then, people were impatient with reading, so producer Bernard Hyman wanted to shorten his name, considering

it too long. When others told him that it wasn't a good idea, given the international fame that the multiple Olympic champion already enjoyed, Hyman relented: "Fine, then we'll lengthen the credits!"

Filming began on October 31, 1931, and lasted eight weeks. Many of the stunts, such as riding elephants or rhinos, interacting with chimpanzees, climbing trees, or diving, were performed by the actor himself. Tarzan's famous cry is also the actor's own creation. Of German origin, he was familiar with yodeling since childhood, which inspired him to come up with one of the most famous sounds in cinema history. In fact, Tarzan's cry would later save Johnny from a delicate situation. In 1958, while in Cuba playing golf, the cart he was in was surrounded by Che Guevara and Fidel Castro's

A doua carieră, cea de actor, a început-o în 1931. Avusese o scurtă apariție în 1929, în „Glorifying the American Girl”, unde l-a întruchipat pe însuși Adonis, dar marea confirmare avea să vină după ce scenaristul Cyril Hume, l-a văzut înotând în piscina de la Hollywood Athletic Club. Hume lucra la acea vreme la un nou proiect pentru studiourile MGM, „Tarzan, omul maimuță”, o ecranizare după cartea lui Edgar Rice Burroughs. Weissmuller a fost considerat imediat perfect pentru rolul lui Tarzan. Nici pe atunci oamenii nu avea răbdare cu lectura, așa că producătorul Bernard Hyman a dorit să-i

scurteze numele, considerându-l prea lung. Când ceilalți i-au spus că n-ar fi o idee tocmai bună, ținând cont de faima internațională de care multiplul campion olimpic o avea deja, Hyman a cedat: „Bine, atunci vom lungi genericul!”.

Filmările au început pe 31 octombrie 1931 și au durat 8 săptămâni. Multe dintre cascadorii, precum călăritul elefanților sau rinocerilor, interacțiunea cu cimpanzeii, cățăratul în copaci sau scufundările, le-a făcut chiar el. Celebrul strigăt al lui Tarzan este tot o realizare proprie aactorului. De origine germană, era familiarizat încă din copilărie cu yodeling-ul, ceea ce l-a inspirat să obțină unul dintre cele mai cunoscute sunete din istoria cinematografiei. De altfel, strigătul lui Tarzan avea să-l salveze ulterior pe Johnny dintr-o situație delicată. În 1958, pe când se afla în Cuba și juca o partidă de golf, cartul în care se afla a fost

revolutionary soldiers. His rescue came after he let out the famous cry. He was immediately recognized by the armed fighters, who not only did not kidnap him, but also escorted him to his hotel for his safety.

A life like in the movies

The film "Tarzan, the Ape Man" was released on March 25, 1932, and was an instant hit with audiences. Johnny went from being a great athlete to a Hollywood star overnight, later even receiving a star on the famous Walk of Fame. The press turned him into the first international male sex symbol, and he lived up to his reputation, marrying five times.

By 1948, Weissmuller had brought the character of Tarzan to life in 12 films. The last production in the series, Tarzan and the Mermaids, was filmed in Acapulco, Mexico. He was so fascinated by the place that he spent the last years of his life in the city on the Pacific coast.

During the communist regime, Timișoara, hometown of Tarzan, could only watch his films on Serbian television. People improvised antennas to pick up the signal from the neighboring country, where "Western" productions were broadcast.

înconjurat de soldații revoluționari ai lui Che Guevara și Fidel Castro. Salvarea sa a venit după ce a scos celebrul strigăt. A fost imediat recunoscut de către luptătorii înarmați, care nu doar că nu l-au răpit, dar l-au și escortat pentru siguranța sa, până la hotel.

O viață ca-n filme

Filmul „Tarzan, omul maimuță” a fost lansat pe data de 25 martie 1932 și s-a bucurat imediat de un imens succes de public. Johnny s-a transformat peste noapte dintr-un mare sportiv, într-un star al Hollywoodului, mai târziu primind chiar o stea pe celebrul „Walk of Fame”. Presa l-a transformat în primul sex-simbol masculin internațional, iar el a ținut să se ridice la înălțimea reputației, căsătorindu-se de 5 ori.

Până în 1948, Weissmuller a dat viață personajului Tarzan în 12 filme. Ultima producție a seriei, Tarzan și sirenele, a fost filmată în Mexic, la Acapulco. Locul l-a fascinat atât de mult, încât avea să-și petreacă ultimii ani din viață în orașul de pe coasta Pacificului.

Pe vremea regimului comunist, Timișoara, orașul care îl dăduse lumii pe Tarzan, putea să vadă filmele lui doar la televiziunea sârbă. Oamenii improvizau antene, ca să prindă semnalul din țara vecină, unde se difuzau producții „din vest”.

Between 1948 and 1956, Johnny starred in 13 other films, playing Jungle Jim. Then his career went downhill. What's more, he lost the money he had worked so hard to earn through some bad investments.

In 1977, following a stroke, he decided to retire to Acapulco, where he spent the rest of his life, until 1984, with his fifth wife, Maria Bauman. At his request, as a last wish, a recording of Tarzan's famous cry was played as his coffin was lowered into the ground. His colleague, actor Johnny Sheffield, who played Tarzan's son in the film, said: "I can say that the chance to work with 'Big John' was one of the highlights of my life. He was a star in the true sense of the word. He had a special light that he gave to those around him, and part of that light still lives in me."

Show must go on

Tarzan has fascinated generations of children and adults alike. On the one hand, there was the magic of the noble savage, in whom strength and gentleness coexisted, but also the charisma of the man behind the role, himself a fairy-tale character.

In Timișoara, his memory is still very much alive. Everyone knows that Tarzan started here, in Freidorf. His light continues to shine on the screen in the cinema that bears his name, located in Freidorf, the neighborhood from which Tarzan set out to conquer the world and the hearts of people.

Între 1948 și 1956, Johnny a mai jucat înalte 13 filme, interpretându-l pe Jungle Jim. Apoi, cariera sa a intrat în declin. Mai mult, banii pe care i-a câștigat cu trudă i-a pierdut în urma unor investiții păguboase.

În 1977, în urma unui atac cerebral, a luat decizia de a se retrage la Acapulco, unde și-a petrecut restul vieții, până în 1984, alături de cea de a cincea soție, Maria Bauman. La cererea sa, ca ultimă dorință, în timp ce sicriul său era coborât în pământ a fost redată o înregistrare cu celebrul strigăt al lui Tarzan. Colegul său, actorul Johnny Sheffield, fiul lui Tarzan în film, spunea: „Pot să spun că șansa de a lucra cu «Big John» s-a numărat printre momentele de glorie ale vieții mele. A fost un Star în adevăratul sens al cuvântului. Avea o lumină specială pe care o dăruia celor din jur și o parte din acea lumină trăiește încă în mine”.

Show must go on

Tarzan a fascinat generații de copii și adulți, deopotrivă. A fost, pe de o parte, magia nobilului sălbatic, în care forța și blândețea coexistă, dar și carisma omului din spatele rolului, la rândul său, un personaj de poveste.

În Timișoara, memoria lui este încă foarte prezentă. Toată lumea știe că Tarzan a pornit de aici, din Freidorf. Lumina lui continua să strălucească pe ecran, în cinematograful care îi poartă numele și amplasat chiar în Freidorf, cartierul de unde Tarzan a plecat să cucerească lumea și sufletele oamenilor.

Timișoara has Revolution in its blood

by Monica Ivan

And it paid with blood for its rebel DNA. This city radiates freedom. It cannot be ruled, but it can be loved. It is charming and addictive. Always ahead of its time or against it, marches at its own pace. It has been a shelter and an outpost, a home and a fortress, a cradle and a final resting place. It is the sum of all and the mirror of each.

Statuia Sfintei Maria

Placa comemorativă a Revoluției din 1989

Detaliu "Căminul Bănățean"

Fronton de casă în Piața Maria

Biserica Reformată

The miracle square

In the heart of the city, but also in the hearts of its inhabitants, Maria Square is a place where miracles can happen. And this has been the case not just since yesterday, but since 1514. At that time, Timișoara was part of the Hungarian Kingdom and was of particular strategic and economic importance.

Timișoara are Revoluția în sânge

de Monica Ivan

Și cu sânge și-a plătit ADN-ul rebel. Orașul ăsta respiră libertate prin toți porii. Nu poate fi stăpânit, dar poate fi iubit. Te vrăjește și îți creează dependență. Mereu înaintea vremurilor sau împotriva lor, a mers într-un ritm al lui. A fost adăpost și avanpost, casă și cetate, leagăn și loc de veci. E suma tuturor și oglinda fiecăruia.

Statuia Sfintei Maria

Piața comemorativă a Revoluției din 1989

Detaliu "Căminul Bănățean"

Fronton de casă în Piața Maria

Biserica Reformată

Piața care naște minuni

În inima orașului, dar și în cea a locuitorilor săi, Piața Maria este un spațiu al minunilor posibile. Și asta nu de ieri, de azi, ci tocmai de la 1514. Pe atunci, Timișoara era parte din Regatul maghiar și avea o deosebită importanță strategică și economică.

Although the Crusades were no longer trendy, Pope Leo X believed that another expedition was necessary to strengthen the faith and promised to grant absolution to those who joined the fight. Romanian and Hungarian serfs from Transylvania trusted the papal promise and gathered under the leadership of Gheorghe Doja, a Szekler nobleman. Once again, the plan changed along the way, and the crusade turned into a revolt against the nobles. After several wins, Doja's army was defeated at the gates of Timișoara.

Statuia lui Gheorghe Doja din Piața Hernei

The commander will suffer the harshest punishment, to set an example for all those who would ever dare to rebel again. In Maria Square, in plain sight, so everyone could see, he is seated on a red-hot throne. Pieces of flesh are torn from his body until the "king of the peasants" breathes his last breath. Legend has it that those present at the time witnessed a miracle. The face of the Virgin Mary appeared above the condemned man. In that place, people placed an icon, and the square is still called "Maria" today.

On the back of the current monument to the Virgin Mary, erected much later, in 1906, it is mentioned that for the inhabitants of the city the statue was an offering to the Mother of God, on the site where Gheorghe Doja was executed.

Another miracle was to happen here 475 years later.

Deși cruciadele ieșiseră din trend, Papa Leon al X-lea consideră că încă o expediție ar fi necesară întru consolidarea credinței și promite eliberarea celor care se angajează în luptă. Iobagi români și unguri din Transilvania se încred în promisiunea papală și se strâng sub conducerea lui Gheorghe Doja, un nobil secu. Încă o dată, socoteala de acasă se schimbă pe parcurs și cruciada se transformă într-o revoltă împotriva nobililor. După câteva victorii, însă, oastea lui Doja este înfrântă, la porțile Timișoarei.

Statuia lui Gheorghe Doja din Piața Pieței

Comandantul va suferi cea mai grea pedeapsă, să fie un exemplu pentru toți cei care ar mai îndrăzni vreodată să se răzvrătească. În Piața Maria, în văzul tuturor, este așezat pe un tron înroșit în foc. Bucăți de carne îi sunt smulse din trup, până când „regele țăranilor” își dă ultima suflare. Legenda spune că cei prezenți atunci, au fost martori la o minune. Chipul Fecioarei Maria s-a arătat deasupra osânditului. În acel loc, oamenii au așezat o icoană, iar piața se numește până astăzi „Maria”.

Pe spatele monumentului actual al Fecioarei, amplasat

mult mai târziu în presupusul loc al suplicului, se menționează că locuitorii orașului oferă statuia ca o ofrandă adusă Maicii Domnului, în anul 1906, pe locul unde a fost executat Gheorghe Doja.

O altă minune minune avea să se întâmple aici peste 475 de ani.

A necessary Reform

In 1989, the communist regime had ruled Romania with an iron fist for almost 40 years. No one could see a way out of the gray camp of the homeland. The spark was to be lit, again in Maria Square, not to redden a throne, but to dethrone a tyrant. On December 15, a handful of people gathered here, trying to stand up to one of the many injustices and abuses of the period. Reformed pastor László Tőkés had announced that he would be evicted by the authorities for expressing opinions that did not conform to the party line. From a few dozen, the crowd grew to over 1,000 people by evening. With lit candles in their hands, the people were peaceful, but the tension was simmering. The authorities gave assurances that the pastor would not be evicted, and the people of Timișoara, of all faiths and ethnicities, who had gathered under the windows of the church, went home.

However, people had learned that you cannot trust the promises of a regime that had thrown people in jail, deported them, and tortured them in the name of false ideals. So they returned the next day. Still peaceful, still with lit candles. That is, until evening fell, when years of terror, cold, and darkness erupted. The trams crossing the square were stopped, and for the first time, the cry that had until then only echoed in people's minds was heard: "Down with Ceaușescu!" The fight for freedom had begun.

Revolution – the only solution

Communism turned Romania into a sad appendage of the Soviet Union. Private property, free press, travel abroad, access to goods and products were crushed under the boot of proletarian doctrine. The country's valuable people, intellectuals, politicians, entrepreneurs, and farmers were thrown into prisons or deported. The lucky ones managed to flee across the border. The unqualified, semi-illiterate, and speculators who climbed the ladder of opportunities offered by turbulent historical moments came to power. The 1980s were perhaps the hardest years. Empty shops, endless queues for everything from bread to petrol, electricity, gas

O Reformă necesară

În 1989, regimul comunist stăpânea România cu un pumn de fier, de aproape 40 de ani. Nimeni nu întrezărea vreo ieșire din lagărul gri al patriei. Scânteia avea să fie aprinsă, tot în Piața Maria, nu pentru a înroși un tron, ci pentru a detrona un tiran. În 15 decembrie, o mână de oameni s-au strâns aici, încercând să țină piept uneia dintre multele nedreptăți și abuzuri ale perioadei. Pastorul reformat László Tőkés anunțase că va fi evacuat de autorități, pentru că exprimase opinii care nu respectau linia partidului. De la câteva zeci, mulțimea crește la peste 1000 de oameni până seara. Cu lumânări aprinse în mână, oamenii sunt pașnici, dar tensiunea mocnește. Autoritățile dau asigurări că pastorul nu va fi evacuat și timișorenii, de toate confesiunile și etniile, care se adunaseră sub geamurile bisericii, pleacă acasă.

Oamenii învățaseră, însă, că nu te poți încrede prea mult în promisiunile unui regim care aruncase oameni în pușcărie, deportase și torturase în numele unor false idealuri. Așa că au revenit a doua zi. Tot pașnici, tot cu lumânări aprinse. Asta până în pragul serii, când răbufnesc anii de teroare, frig și întuneric. Sunt oprite tramvaiele care traversau piața și se aude pentru prima dată strigătul care răsunase până atunci doar în gând: „Jos Ceaușescu!” Lupta pentru libertate începuse.

Revoluție – singura soluție

Comunismul a transformat România într-o anexă tristă a Uniunii Sovietice. Proprietatea privată, presa liberă, călătoriile în străinătate, accesul la bunuri și produse au fost strivite sub bocancul doctrinei proletare. Oamenii de valoare ai țării, intelectuali, politicieni, industriași sau gospodari au fost aruncați în temnițe sau deportați. Norocoșii au reușit să fugă peste graniță. La butoanele puterii au ajuns nepregătiți, semianalfabeții, profitori care s-au cățărat pe scara oportunităților oferite de momente istorice tulburi. Anii 1980 au fost, poate, cei mai grei. Magazine goale, cozi interminabile pentru orice, de la pâine la benzină,

and hot water rations, arrests and beatings, forced relocations, mass indoctrination from childhood onwards – this was the face of a multilaterally developed socialist society.

Out of necessity and fear, people complied, but they did not resign themselves. Behind the bars of censorship, Timișoara secretly peeped at freedom. Western radio stations, Serbian and Hungarian television stations offered a breath of fresh air, so necessary in the suffocating landscape of party odes to the great leader. People were, therefore, at the end of their tether. All it took was one cry and an act of solidarity turned into the Revolution that would bring down the dictatorship.

On the evening of December 16, 1989, nearly 2.000 people demonstrated against the regime in Maria Square. Anti-communist and anti-Ceausescu slogans were shouted, and the song that would become the country's anthem

"Deșteaptă-te române!" ("Awaken, Romanian!"), was sung. Meanwhile, the authorities were in disarray. Those considered submissive servants had shaken off their shackles. Telephones buzzed on the short circuit between the County Party Committee (now the headquarters of the Timiș County Council) and Bucharest. Ceaușescu demanded firm action against the demonstrators and the continuation of the procedure to evict the pastor. On the ground, the communist officials are in turmoil. The protesters have split up, some heading for the County Party Committee, passing by the student campus, others remaining

curent, gaz și apă caldă cu porția, arestări și bătăi, mutări forțate, îndoctrinare în masă încă din copilărie – așa arăta chipul societății socialiste multilateral dezvoltate.

De nevoie, de frică, oamenii s-au conformat, dar nu s-au resemnat. Printre gratiile cenzurii, Timișoara privea furiș spre libertate. Posturile de radio din vest, televiziunile sârbă și maghiară ofereau câte o gură de oxigen, atât de necesară în peisajul sufocant al odelor de partid închinat marelui conducător. Oamenii erau, așadar, la limita răbdării. A fost de ajuns un strigăt pentru ca o acțiune de solidaritate să se transforme în Revoluția care avea să dea jos dictatura.

În seara zilei de 16 decembrie 1989, aproape 2000 de oameni demonstrează împotriva regimului în Piața Maria. Sunt strigate lozinci anticomuniste și anticeaușiste, se intonează piesa care avea să devină imnul țării,

„Deșteaptă-te române!”. În tot acest timp, autoritățile sunt date peste cap. Cei asupra cărora credeau că au control total își scuturaseră cătușele.

Telefoanele zbârnâie pe circuitul scurt între Comitetul Județean de Partid (actualul sediu al Consiliului Județean Timiș) și București. Ceaușescu cere intervenția fermă împotriva manifestanților și continuarea procedurii de evacuare a pastorului. La fața locului, demnitarii comuniști sunt bulversați. Protestatarii s-au împărțit, o parte pleacă spre Comitetul Județean de Partid, trecând pe lângă

around the Reformed Church in Maria Square. Soldiers appear with shields, helmets, and canes, supported by militiamen and secret police in civilian clothes. Firefighters also intervene, spraying the crowd with water jets. The people win small victories, identifying the disguised militiamen and secret police officers and managing to chase them away. The forces of repression retaliate, without weapons, but with harsh blows. Shop windows are smashed and several cars are set on fire. Hundreds of people are arrested.

After a night of clashes between protesters and troops deployed in the streets, in Maria Square, the Student Complex, Opera Square, and at the County Party Committee, the dawn of December 17 reveals a city under siege.

At 4 a.m., Pastor László Tókécs and his wife were forcibly taken under escort to the village of Mineu in Sălaj County. The authorities are trying to cover up the traces of the previous night's clashes. One of the great leader's ideas is put into practice: sending the army into the streets as a show of force intended to dampen the rebels' enthusiasm. The effect is exactly the opposite, and the angry crowd boos and scolds the soldiers.

In the middle of the day, the protesters manage to occupy the County Party Committee headquarters for a short time. They tear down the large flag from the council chamber and cut out the coat of arms—the symbol of the socialist republic. Ceaușescu's portrait and the party flags are thrown away and set on fire. Finally, the intervention troops manage to evacuate the area. More people are arrested.

This is when tanks appear on the streets of the city, foreshadowing the bloody cloud that would darken the sky of Timișoara. December 17th remains an open wound, a Sunday of pain, when the thirst for freedom burned more strongly in the hearts of the people of Timișoara than their love of life.

Pressed by riot police and tanks, the demonstrators arrive at another place with great symbolic significance – Liberty Square. Named during the turmoil of another struggle for civil rights – that of 1848 – this place of martyrdom is watched over by the Virgin Mary. In the center of the square stands the statue of Saint Nepomuk, and above it is Saint

Complexul Studențesc, alții rămân în preajma Bisericii reformate din Piața Maria. Apar militari cu scuturi, câști și bastoane, susținuți de milițieni și securiști în civil. Intervin și pompierii, stropind mulțimea cu jeturi de apă. Oamenii câștigă mici victorii, identificând milițienii și securiștii în civil și reușind să îi pună pe fugă. Forțele de represiune ripostează, fără armament, dar cu lovituri dure. Se sparg vitrine și se incendiază câteva mașini. Sute de persoane sunt arestate.

După o noapte plină de ciocniri între protestatari și trupele scoase în stradă, în Piața Maria, Complexul Studențesc, Piața Operei și la Comitetul Județean de Partid, zorii zilei de 17 decembrie dezvăluie un oraș sub asediu.

La 4 dimineața, pastorul László Tókéș și soția au fost duși cu forța, sub escortă, în satul Mineu din județul Sălaj. Autoritățile încearcă să cosmetizeze urmele confruntărilor din noaptea precedentă. Se pune în practică una dintre ideile marelui conducător, aceea de a scoate Armata în stradă, ca demonstrație de forță menită să taie elanul răzvrătiților. Efectul este exact contrar, iar mulțimea furioasă îi huiduie și îi apostrofează pe militari.

În miezul zilei, protestarii reușesc să ocupe, pentru puțin timp, sediul Comitetului Județean de Partid. Smulg steagul mare din sala de consiliu și decupează stema – simbol al republicii socialiste. Portretul lui Ceaușescu și drapelele partidului sunt aruncate și incendiate. În cele din urmă, trupele de intervenție reușesc să evacueze zona. Și mai mulți oameni sunt arestați.

Este momentul în care, pe străzile orașului, își fac apariția tancurile, prevestind norul însângerat care avea să umbrească cerul Timișoarei. Ziua de 17 rămâne mereu o rană deschisă, o duminică a durerii, în care setea de libertate a ars mai puternic în pietul timișorenilor decât dragostea de viață.

Presăți de scutieri și tancuri, demonstrații ajung într-un alt spațiu cu mare încărcătură simbolică – Piața Libertății. Denumită astfel în tumultul unei alte lupte pentru drepturi civile - cea din 1848 – și acest loc al martiriului este vegheat de Fecioara Maria. În centrul pieței, este amplasată statuia Sfântului Nepomuk, iar în partea superioară se

Mary with a crown of stars around her head, holding lilies, the symbol of purity.

At the foot of the statue, those who shouted "Freedom!" with pure hearts were hit by the first bullets. They were labeled "terrorists, hooligans, reactionary elements" to justify the massacre of civilians. The order to use live ammunition came directly from Nicolae Ceaușescu.

More and more people are taking to the streets, so heavy artillery is brought in. Five tanks leave the military unit in the neighboring village of Giroc. However, on Girocului Avenue, Romanians show that inspiration does not abandon them in difficult times. They block the road with two trolleybuses, preventing the tanks from advancing towards the city centre. Many will pay for this act of courage with their lives. Their sacrifice changes the name of the boulevard, which becomes Calea Martirilor (Martyrs' Avenue).

The army and security forces carried out the "Radu Cel Frumos" order, opening fire on protesters in several areas of Timișoara: at the Metropolitan Cathedral, in Liberty Square, 700 Square, on Decabal Bridge, Girocului Avenue, Lipovei Avenue, and Aradului Avenue. Today, the souls of the heroes are embodied in the monuments erected as altars of collective memory in all these places.

Sixty-six people died on December 17, 1989, in Timișoara, and several hundred were injured. Among them, 32 were underage. The

afla Sfânta Maria cu o coroană de stele în jurul capului, având în mână flori de crin, simbolul purității.

La picioarele statuii, cei care strigau, cu inima curată, „Libertate!” au primit în plin primele gloanțe. Sunt considerați „teroriști, huligani, elemente reacționare” pentru a justifica măcelul unor civili. Ordinul de a se utiliza muniție de război a venit direct de la Nicolae Ceaușescu.

Tot mai mulți oameni ies pe străzile orașului, așa că se recurge la artileria grea. 5 tancuri pleacă de la unitatea militară din comuna vecină, Giroc. Însă, pe Calea Girocului, românii arată că inspirația nu îi părăsește în momente grele. Cu două troleibuze blochează drumul și tancurile nu mai pot avansa spre zona centrală a orașului. Mulți vor plăti cu viața acest act de curaj, transformând, prin sacrificiu, numele bulevardului, care a devenit Calea Martirilor.

Armata și trupele de Securitate au pus în aplicare ordinul „Radu Cel Frumos”, deschizând focul împotriva manifestanților în mai multe zone din Timișoara: la Catedrala Mitropolitană, în Piața Libertății, Piața 700, pe Podul Decebal, Calea Girocului, Calea Lipovei, Calea Aradului. Astăzi, sufletele eroilor sunt întrupate de monumentele ridicate ca altare ale memoriei colective în toate aceste locuri.

66 de oameni au murit în 17 Decembrie 1989 la Timisoara, iar câteva sute au fost răniți. Dintre ei, 32 erau minori. Cea mai mică victimă a

youngest victim who fell under the bullets of repression in Timișoara in December 1989 was 2 years old. Elena and Nicolae Ceaușescu, the "parents of the nation," as they were presented by flattering propaganda, killed their children in cold blood.

The streets are filled with tanks, mobilized from Timișoara and neighboring towns, armed soldiers, and innocent victims. The dead and wounded struggle to reach the hospital, as even ambulances are being fired upon.

On December 18, one of the most abominable operations of the Revolution begins, ordered by Elena Ceaușescu herself and cynically disguised under the code name "Trandafirul" ("The Rose"). Forty-three bodies of those shot dead during the demonstrations in Timișoara on December 17 and 18, as well as some of the wounded executed in the Timiș County Hospital, were taken from the morgue and transported to Bucharest, where they were cremated in the "Cenușa" Crematorium. It was a sinister attempt to erase the traces of the massacre in Timișoara. For the families of the missing, the "explanation" would be that those people had illegally left the country.

The wounded in hospitals, even those in serious condition, are interrogated by Security officers interested in identifying the participants in the protests and their leaders. Despite the media blockade, news of the uprising in Timișoara begins to be broadcast on radio and TV programs around the world, as well as in newspapers.

In the city, outrage over the ongoing massacre at key locations is growing. On December 19, people in large enterprises begin to protest spontaneously, go on strike, and clash directly with the forces of repression. Everywhere, the turmoil of the wave that would sweep away 45 years of oppression was growing.

"Communism was born on the Neva and died on the Bega."

On December 20, Timișoara became the first city in Romania to be free of communism. Facing rifles and tank guns, the people of Timișoara stood their ground, their only shield being their dream of freedom. Their dream came true when tens of thousands of people took to the streets, united in heart and mind. The dictatorship must fall. And it did.

care a căzut sub gloanțele represiunii la Timișoara, în decembrie 1989, avea 2 ani. Elena și Nicolae Ceaușescu, „părinții națiunii”, cum erau prezentați de propaganda lingușitoare, își ucideau cu sânge rece copiii. Străzile sunt pline de tancuri, mobilizate și din Timișoara și din localitățile limitrofe, soldați înarmați și victime inocente. Morții și răniții ajung cu greu la spital, pentru că se trăgea inclusiv asupra mașinilor Ambulanței.

În 18 decembrie, se declanșează una dintre cele mai odioase operațiuni din timpul Revoluției, ordonată de însăși Elena Ceaușescu și mascată cinic sub numele de cod „Trandafirul”. 43 de cadavre ale celor împușcați mortal la demonstrațiile din Timișoara în zilele de 17 și 18 decembrie, dar și ale unor răniți executați în Spitalul Județean Timiș, au fost ridicate de la morgă și transportate la București, unde au fost incinerate în Crematoriul Cenușa. Era o încercare sinistă de a șterge urmele masacrului de la Timișoara. Pentru familiile celor dispăruți, „explicația” va fi că persoanele respective au părăsit fraudulos țara.

Răniții din spitale, chiar și cei aflați în stare gravă, sunt anchetați de ofițeri de Securitate, interesați să-i identifice pe participanții la proteste și pe liderii lor. În ciuda blocadei mediatice, știri despre revolta de la Timișoara încep să fie difuzate în programele radio și TV din lume, precum și în ziare.

În oraș, revolta față de masacrul care continuă în puncte-cheie este tot mai mare. În 19 decembrie, în marile întreprinderi oamenii încep să protesteze spontan, să intre în grevă și au confruntări directe cu forțele de represiune. Peste tot, tumultul valului care avea să măture 45 de ani de opresiune, creștea.

„Comunismul s-a născut pe Neva și a murit pe Bega”

În 20 decembrie, Timișoara devine primul oraș liber de comunism din România, în fața puștilor, a gurilor de foc de pe tancuri, timișorenii au stat având drept unic scut visul de a fi liberi. Visul s-a împlinit când zeci de mii de oameni au ieșit în stradă, cu o singură inimă, cu un singur gând. Dictatura trebuie să cadă. Și a căzut.

Workers from the large industrial platforms stopped work and set off on a pilgrimage of hope and courage towards the city center. They arrived at the headquarters of the Central Committee, and from there to the city's central square—today, Victory Square. From the balcony of the Opera House, the first demands of the revolutionary movement are outlined. The people demanded the resignation of the communist leadership, headed by the Ceaușescu family, the organisation of free elections, the release of those arrested, freedom of the press, and the truth about the crimes in Timișoara.

There were uplifting moments of contagious enthusiasm when the army fraternized with the demonstrators, climbing together onto the tanks that had become symbols of renewed hope rather than machines of death. From the balcony, artists, intellectuals, and workers addressed the crowd with words of encouragement, singing, reciting, and fully experiencing the stirring feeling of regained freedom. People who had never met before danced the Hora Unirii, embraced each other with tears in their eyes, and thanked God for the victory. One hundred thousand people, gathered in the city center on December 21, recited the Our Father prayer in one voice.

The authorities, including officials sent by Ceaușescu from Bucharest, realized that communism had come to an end in Timișoara. They desperately tried to bring in hundreds of members of the patriotic guards* from the south of the country to disperse the demonstrators. Once again, the communist leaders miscalculated. The Oltenians were welcomed with open arms by the revolutionaries and joined the protests.

"Today in Timișoara, tomorrow across the country!"

Despite censorship efforts to block information about the Timișoara revolution, foreign publications and radio and television stations are already broadcasting news about the beginning of the end of Nicolae Ceaușescu's dictatorship. Within the country, people are also learning from relatives, friends, and acquaintances, and in the towns near Timișoara, one by one, masses are rising up.

Muncitorii de pe marile platforme industriale opresc lucrul și pornesc într-un pelerinaj al speranței și curajului înspre zona centrală. Ajung la sediul Comitetului Central, iar de aici în piața centrală a orașului – astăzi, Piața Victoriei. Din balconul Operei, sunt conturate primele revendicări ale mișcării revoluționare. Oamenii cereau demisia conducerii comuniste, în frunte cu familia Ceaușescu, organizarea de alegeri libere, eliberarea arestaților, libertate a presei, aflarea adevărului în legătură cu crimele din Timișoara.

Au fost momente înălțătoare, de un entuziasm molipsitor, când Armata a fraternizat cu demonstrații, urcând împreună pe tancurile care au devenit, din mașini ale morții, simboluri ale speranței renăscute. Din balcon, artiști, intelectuali, muncitori adresau mulțimii încurajări, se cânta, se recita, se trăia din plin sentimentul tulburător al libertății redobândite.

Oameni care nu se văzuseră niciodată au dansat Hora Unirii, se îmbrățișau cu lacrimi în ochi și îi mulțumeau lui Dumnezeu pentru izbândă. O sută de mii de oameni, adunați în 21 decembrie 1989 în centrul orașului, au rostit într-un glas „Tatăl nostru”.

Deja autoritățile, inclusiv demnarii trimiși de Ceaușescu de la București, au realizat că la Timișoara comunismul a devenit un capitol încheiat. Au încercat, disperați, să aducă sute de membri ai gărzilor patriotice* din sudul țării, care să intervină pentru dispersarea manifestanților. Din nou, un calcul greșit al liderilor comuniști. Oltenii au fost întâmpinați cu brațele deschise de revoluționari și s-au alăturat protestelor.

„Azi în Timișoara, mâine în toată țara!”

În ciuda eforturilor cenzurii de a bloca informațiile despre revoluția timișoreană, publicațiile și posturile radio-TV străine difuzează deja știri despre începutul sfârșitului dictaturii lui Nicolae Ceaușescu. În țară, oamenii află și de la rude, prieteni și cunoscuți, iar în localitățile din apropierea Timișoarei, rând pe rând, oamenii se revoltă.

În noaptea de 20 spre 21 decembrie 1989, Comitetul Municipal PCR hotărăște organizarea la București, în Piața Republicii (Piața Palatului) din fața sediului Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a unui

On the night of December 20-21, the Municipal Committee of the Romanian Communist Party decides to organize a mass meeting in Bucharest, in Republic Square (Palace Square) in front of the headquarters of the Central Committee of the Romanian Communist Party, to condemn the "hooligan actions" in Timișoara. The huge rally in Palace Square was to be broadcast live on radio and television to show Romanians that the regime enjoyed popular support and to legitimize the repression in Timișoara. Ceaușescu, in his paranoid delirium, was still convinced that he had the support of the masses of workers.

Once again, the plan backfires. Although he had announced increases in wages and social benefits in his speech at the meeting, Ceaușescu is booed on stage for the first time in 24 years of leadership. The radio and TV broadcast is interrupted when the shock of being publicly blamed is visible on the face of the "beloved son of the country." People left the square but regrouped in the streets and began protesting, resulting in casualties.

The next day, December 22, following the example set in Timișoara, the uprising could no longer be stopped. Hundreds of thousands of people pour out of the big factories onto the streets of the capital in an exodus of solidarity in the face of oppression. From here on, the flame of freedom spreads across the country and writes, with blood, the historic page of Romanian freedom.

"16-22 – Who shot who?"

The Revolution that began in Timișoara spread across the country and caused a social and political earthquake of enormous proportions. Once the initial euphoria had subsided, painful questions, that remain unanswered to this day, arose. Who closed the gates of the Cathedral when young people carrying lit candles were mowed down by bullets in front of the entrance? Who continued to shoot in the streets after the Ceaușescus fled? How much of the TV broadcasts of

mare miting, care să condamne „acțiunile huliganice” de la Timișoara. Mitingul uriaș din Piața Palatului, urmasă fie transmis în direct la radio și televiziune, pentru a demonstra românilor că regimul se bucură de sprijin popular și pentru a legitima represiunile de la Timișoara. Ceaușescu, îndelirul său paranoic, încă era convins că are sprijinul maselor de muncitori.

Încă o dată, planul se întoarce împotriva lui. Deși în discursul de la miting anunțase mărirea unor retribuții și ajutoare sociale, Ceaușescu este huiduit la scenă deschisă, pentru prima dată în 24 de ani de când se afla la conducere. Transmisiunea radio-TV este întreruptă când șocul de a fi blamat public se citește pe fața „iubitului fiu al țării”. Oamenii pleacă din piață, dar se regroupează pe străzi și încep mișcări de protest, soldate cu victime.

A doua zi, în 22 decembrie, după modelul timișorean, revolta nu mai poate fi stăvilită. Din marile fabrici, sute de mii de oameni se revarsă pe arterele capitalei, într-un exod al solidarității în fața opresiunii. De aici mai departe, flacăra libertății străbate țara și scrie, cu sânge, pagina istorică a libertății românești.

„16-22 – Cine-a tras în noi?”

Revoluția pornită la Timișoara a străbătut țara și a generat un cutremur social și politic de proporții. Odată depășită euforia primelor momente, au apărut și întrebări dureroase, care nu și-au găsit răspunsul nici azi. Cine a închis porțile Catedralei, când tinerii cu lumânări aprinse au fost secerați de gloanțe în fața intrării, cine a continuat să tragă pe străzi după fuga cuplului Ceaușescu, cât a fost adevăr și cât a fost manipulare în transmisiunile TV din acele zile, cum

those days was truth and how much was manipulation? How was the transition of power decided? Who are the real culprits of the massacre in Timișoara and other cities across the country?

Timișoara dug up its dead from mass graves and buried them properly, mourned those whose ashes had been scattered, bandaged the wounds caused by bullets and canes, and moved on. Looking ahead, but without forgetting the past. It rose again when the ideals for which the people of Timișoara took to the streets were in danger. The need for truth was articulated in the Timișoara Proclamation of March 11, 1990, which insistently demanded the separation of former communist activists and their exclusion from public life. Unfortunately, the wounds inflicted on Romania by the communist regime remained open long after 1989.

However, Timișoara's sacrifice was not in vain. It paved the way to Europe, to civilization and democracy. A difficult road, it is true, with ups and downs, but heading in the right direction of history.

Also on a journey, this time down memory lane, you can visit the public spaces in Timișoara that marked the key moments of the 1989 Revolution. The Revolution Route will start from Maria Square – Gheorghe Doja Street / Timotei Cipariu Street, passing by the Traian-Maria Bridge – Tudor Vladimirescu Boulevard – Victory Square – the Opera House area and Iancu Huniade Square - Libertății Square - Sf. Gheorghe Square – Timiș County Council – 1989 Revolution Boulevard - Neptun Baths – Nistrului Embankment - Heroes' Cemetery – Sever Bocu Boulevard no. 1 - Martyrs' Area – Mareșal Constantin Prezan Street.

And if you happen to be in town, stop by the Revolution Memorial. Here you will experience or relive the excitement, enthusiasm, fear, courage, agony and ecstasy, doubt and confidence that made the Timișoara miracle of December 1989 possible.

*civilian formations that carried out certain law enforcement and security activities during the communist period

s-a decis tranziția puterii, care sunt adevărații vinovați de masacrul din Timișoara și din alte orașe ale țării?

Timișoara și-a dezgropat morții din gropile comune și i-a înmormântat cum se cuvine, i-a plâns pe cei a căror cenușă a fost risipită, și-a pansat rănilor produse de gloanțe și bâte și a mers mai departe. Privind înapoi, dar fără să uite trecutul. S-a ridicat din nou când idealurile pentru care timișorenii au ieșit în stradă au fost în pericol. Nevoia de adevăr a fost articulată în rândurile Proclamației de la Timișoara, din 11 martie 1990, care a cerut insistent delimitarea de foștii activiști comuniști și excluderea lor din viața publică. Din păcate, rănilor produse României de regimul comunist au rămas deschise mult timp după 1989.

Jertfa Timișoarei nu a fost, însă, zadarnică. A deschis drumul către Europa, către civilizație și democrație. Un drum parcurs, ce-i drept, greu, cu suferințe și coborâșuri, dar înspre partea corectă a istoriei.

Tot pe un drum, de această dată al memoriei, veți putea vizita la Timișoara spațiile publice care au marcat momentele – cheie ale Revoluției din 1989. Traseul Revoluției va porni din Piața Maria – Str. Gheorghe Doja / Timotei Cipariu, trecând pe la Podul Traian-Maria – Splaiul Tudor Vladimirescu - Piața Victoriei – Zona Operei și Piața Iancu Huniade - Piața Libertății - Piața Sf. Gheorghe – Consiliul Județean Timiș – Bulevardul Revoluției din 1989 - Băile Neptun – Splaiul Nistrului - Cimitirul Eroilor – Bulevardul Sever Bocu nr. 1 - Zona Martirilor – Str. Mareșal Constantin Prezan.

Iar dacă ajungeți în oraș, faceți un popas la Memorialul Revoluției. Veți trăi sau re trăi aici emoția, entuziasmul, teama, curajul, agonia și extazul, îndoiala și încrederea care au făcut posibil miracolul timișorean din Decembrie 1989.

*formațiuni civile care executau anumite activități de ordine și pază în perioada comunistă

Radio behind the Iron Curtain

by Sergiu DEMA

People today find it difficult to cope with the flood of information. Through social media, their minds are inundated with a barrage of poor-quality knowledge, born of the malice of misinformation. Propaganda flows shape our perception of reality according to an agenda set by false idols. Therefore, in order to gain a healthy dose of lucidity, the avalanche of media storm must be stopped! Plagued by lies, man longs for truth, because it will set him free (John 8:32).

The manipulation of technology with the intention of spreading malicious information is nothing new. The process seems to have been perfected during the communist era, in the darkness caused by the fall of the Iron Curtain over Eastern Europe. At that time, one of the preferred means of gaining political dominance was radio.

However, his ability to influence the masses had been exploited even before the establishment of the dictatorial regime. For example, in the 1930s, Radio Berlin could be received in Banat—an important mouthpiece of the extreme National Socialists, which contributed to the spread of Hitlerism in the local Swabian community. The embrace of this ideology by some of the Germans in Banat had catastrophic results, visible in the events of World War II and in the aftermath of the conflagration.

Although the Soviet intervention presented itself as liberating the Romanians, the materials broadcast for decades were not intended to offer the people independence. On the contrary, radio was used as a means of propagating and cementing several communist themes: rewriting history to serve ideology, building a cult of personality around the leader, endowing the authorities with an aura of infallibility, party control over all citizens, forced desacralization, condemnation of capitalism, and the stimulation of a false patriotism built on excessive ethnic superiority. All these approaches aimed to imprison Romanians—physically and spiritually—and exploit them for the benefit of those in power.

¹Schënk, Anton; Mosaik eines Untergangs. Hatzfeld in den Jahren 1939-1948 (Erster Teil); Heimatblatt Hatzfeld, nr. 9, 2002, p. 61;

Radioul de după Cortina de Fier

de Sergiu DEMA

Omul zilelor noastre face cu greu față tumultului de informație. Peste mintea lui - prin încrângătura rețelelor sociale - se prăvălește o puzderie de cunoștințe de o calitate precară, născută din malițiozitatea dezinformatorului. Fluxul propagandei modelează percepția noastră asupra realității în conformitate cu o agendă setată de falși idoli. De aceea, pentru a căpăta o doză sănătoasă de luciditate, groaza furtunii mediatice se cere oprită! Flagelat de minciună, omul tânjește după adevăr, pentru că acesta îl va face liber (Ioan 8, 32).

Manevrarea tehnologiilor cu intenția de a propaga informații meschine nu reprezintă deloc o noutate. Procesul pare să fi fost perfecționat în perioada comunistă, în tenebrele cauzate de căderea Cortinei de Fier peste Europa de Est. Atunci, unul dintre mijloacele preferate pentru dobândirea dominației politice a fost radioul.

Capacitatea sa de a influența masele a fost însă exploatată și înaintea instaurării regimului dictatorial. De exemplu, în Banat se putea recepționa în anii 1930 Radio Berlin¹ - o portavoce importantă a extremei național-socialiste, care a contribuit la răspândirea hitlerismului în comunitatea șvăbească autohtonă. Îmbrățișarea acestei ideologii de o parte a germanilor bănățeni a avut rezultate catastrofale, vizibile în cele întâmplate în Al Doilea Război Mondial și în siajul deflagrației.

Deși intervenția sovietică s-a autoprozentat ca eliberatoare a românilor, materialele difuzate decenii întregi n-au avut menirea să ofere poporului neatârnamare. Dimpotrivă, radioul a fost utilizat ca mijloc de propagare și sedimentare a câtorva teme comuniste: rescrierea istoriei pentru a servi ideologiei, construirea cultului personalității conducătorului, înzestrarea autorităților cu aura infailibilității, controlul partidului asupra tuturor cetățenilor, desacralizarea forțată, înfierarea capitalismului sau stimularea unui fals patriotism, clădit prin excese de superioritate etnică.

¹ Schenk, Anton; Mosaik eines Untergangs. Hatzfeld in den Jahren 1939-1948 (Erster Teil); Heimatblatt Hatzfeld, nr. 9, 2002, p. 61;

Of course, the delivery of desirable information to the party was achieved not only through the endless repetition of the refrain of false individual sovereignty, but also through a mixture of culture and entertainment. It must be said that not all programs sowed the seeds of lies, but that—as good as they were, with examples of dignified conduct—they contributed to the vain illusion that human rights and freedom were respected in Romania.

And yet, radio played a major role in the epic struggle for liberation from the yoke of dictatorship, with Radio Free Europe having an overwhelming impact. To understand its contribution to dismantling communist myths, it is essential to watch Alexandru Solomon's documentary film *War on the Airwaves*. The film highlights that after the 1977 earthquake, Romanians were eager to find out what had happened and, above all, to receive news about the condition of their loved ones.

Because the media reacted in the spirit of propaganda, the long-awaited information was obtained from Radio Free Europe: "State radio and television remained silent all night. Until Ceaușescu's return the next morning (from Nigeria), no one dared to issue an official statement." Unfortunately, the disastrous event was an opportunity to strengthen the cult of personality, as demonstrated by an audio-video clip played in the documentary: "Romanians, / It was harder for us than the devastating earthquake, / When the earth shook like the leaves of a tree, / But we still had hope that we were all human beings/ And that our first man had returned to the country/ And walked straight into our fatality/ Like the brave man he is, he walked solemnly and sadly."

Although Radio Free Europe broadcast from Munich, its editors were often threatened with death. The harassment culminated in a terrorist bomb attack on the radio station's headquarters, beatings, and the deaths of several editors, most likely as a result of attacks with radioactive substances. This is the price some Romanians paid

² Solomon, Alexandru; Război pe calea undelor; film documentar accesibil pe YouTube;

³ Idem.

Toate aceste abordări au ținut în temnițarea românului - fizică și spirituală - și exploatarea lui în folosul mai-marilor.

Bineînțeles că livrarea informațiilor dezirabile partidului s-a făcut nu doar prin repetarea la nesfârșit a refrenului falsei suveranități individuale, ci și printr-un melanj între cultură și divertisment. Trebuie spus că nu toate emisiunile au semănat morbul minciunii, dar că - așa bune cum erau, cu exemple de conduită demnă - au contribuit la deșarta iluzie că în România se respectau drepturile omului și libertatea.

Și totuși, radioul a jucat un rol major în epopeea eliberării de sub jugul dictaturii, un impact covârșitor avându-l Radio Europa Liberă. Pentru a înțelege aportul său în demontarea miturilor comuniste e obligatorie vizionarea filmului documentar Război pe calea undelor, de Alexandru Solomon. Materialul cinematografic evidențiază că după cutremurul din 1977, românii erau dornici să afle despre cele întâmplate și, mai cu seamă, să primească vești despre starea celor apropiați. Pentru că mass-media a reacționat în spiritul propagandei, informații mult așteptate au fost obținute de la Europa Liberă: *„radioul și televiziunea de stat au tăcut toată noaptea. Până la întoarcerea lui Ceaușescu a doua zi dimineața (n.n. din Nigeria) nimeni n-a îndrăznit să dea un comunicat oficial”*.² *Din păcate, dezastruosul eveniment a fost prilej de întărire a cultului personalității, după cum demonstrează un material audio-video redat în documentar: „Români,/ Ne-a fost mai greu ca-n moarte năpraznicul cutremur,/ Când se sucea pământul ca un frunziș de pom,/ Dar mai aveam nădejdea că toți ne suntem oameni/ Și că s-a-ntors în țară întâiul nostru om/ Și-a mers de-a dreptul în calea fatalității noastre/ Ca un viteaz ce este, călca solemn și trist”*.³

Deși Radio Europa Liberă emitea de la München, redactorii au fost deseori amenințați cu moartea. Și canele au culminat cu un atac terorist cu bombă la sediul postului de radio, bătăi și moartea unor redactori, cel mai

² Solomon, Alexandru; Război pe calea undelor; film documentar accesibil pe YouTube;

³ Idem.

for standing up for truth and freedom! This also shows the power of words and their ability to overthrow rulers. Today, radio has lost some of its influence, but the example of its exploitation applies to other technical means.

Let us therefore tremble before the power of speech and understand that every click on social media amplifies the message posted.

probabil în urma unor atacuri cu substanțe radioactive. Iată prețul plătit de unii români pentru situarea de partea adevărului și a libertății! Iată, de asemenea, puterea cuvântului și capacitatea lui de a răsturna domnii. Astăzi radioul și-a pierdut din influență, dar exemplul exploatării lui se aplică altor mijloace tehnice.

Să ne cutremurăm, așadar, în fața potenței rostirii și să înțelegem că orice click pe rețele sociale augmentează mesajul postat.

The Iron Curtain put against the wall

by Monica Ivan

“WALL = A vertical construction element, relatively thin compared to its other dimensions, made of bricks or stone blocks arranged in order and bound with mortar, or of concrete; meant to delimit, separate, or isolate a space, or to support other structural elements, forming a partition, an enclosure, a fortification.” Even the dry dictionary definition gives the word wall multiple meanings. It can divide or protect, limit or sustain; it can be a shield or a barrier.

If you wish to visit a wall that bridges past and present, one that separates a totalitarian regime from today's democracy, that has revived a community and now lays the foundation for a better future — you'll find it in Otelec, in the Banat region of Romania.

Another Brick in the Wall

Otelec stands at a crossroads — between land and water. On the banks of the Bega River, this once predominantly Hungarian village, long deserted by its youth in search of urban prosperity, is now awakening to a springtime of social renewal.

Tourists from other countries arrive along the bicycle path that winds here. Cyclists from Timișoara cross the border at the end of the month, heading toward Serbia. Young artists seek creative refuge in this quiet place. And the villagers themselves rejoice that in their midst rises a symbol — a reminder of the times they lived through, and a hope for tomorrow.

The Otelec Memorial Point is a collective act of art. Artist Iosif Tasi listened to the villagers' stories — and gave them shape. The material, too, came from the community: bricks donated by locals, molded by the hands of other generations, once built into their parents' and grandparents' homes. Now they form a living history.

The symbolic wall reimagines the Iron Curtain. Running north to south, it marks the east–west axis — once the invisible yet impenetrable line dividing two worlds. Like the regime that distorted

Cortina de Fier, pusă la Zid

de Monica Ivan

„ZID = Element de construcție vertical, cu grosime (relativ) mică în raport cu celelalte dimensiuni, executat din cărămizi, din blocuri de piatră etc., așezate ordonat unele peste altele (și unite printr-un liant), sau din beton, destinat să limiteze, să separe sau să izoleze un spațiu ori să susțină alte elemente de construcție, alcătuind un perete, o îngrădire, o fortificație”. Până și definiția seacă din dicționar dă cuvântului „zid” mai multe sensuri. Poate să separe sau să protejeze, să limiteze sau să susțină, să fie protecție sau barieră. Dacă vreți să vizitați un zid care unește trecutul cu prezentul, care separă un regim totalitar de democrația zilelor noastre, care a revigorat o comunitate și este temelia pentru un viitor mai bun, îl găsiți la Otelec, în Banat.

Another brick in the wall

Otelec stă la o răscruce de drumuri, la intersecția dintre pământ și apă. Pe malul Begăi, un sat cu populație cândva majoritar maghiară, lăsat în urmă de cei tineri în căutarea prosperității urbane, trăiește azi o primăvară care readuce freacă și viață socială în mijlocul oamenilor. Pe pista de biciclete încep să ajungă aici turiști de prin alte țări. Amatorii de pedalare din Timișoara trec la finalul lunii, când se deschide granița, în drum spre Serbia. Tineri artiști își caută aici refugiul creativ. Și oamenii locului sunt bucuroși că în satul lor se ridică un simbol al vremurilor pe care le-au trăit, ca o speranță pentru ziua de mâine.

Punctul memorial de la Otelec este un act artistic colectiv. Artistul Iosif Tasi a ascultat poveștile sătenilor și le-a dat trup. Și nu doar poveștile au venit din comunitate. Ridicat cu cărămizi donate de localnici, frământate de mâinile altor generații, zidite în casele și poveștile părinților și bunicilor, punctul memorial de la Otelec se transformă acum în istorie vie. Zidul simbolic este o remodelare a Cortinei de Fier. De la nord la sud marchează axa est-vest, cândva linia invizibilă, dar impenetrabilă ce despărțea două lumi. La fel ca regimul care a deturnat destine, zidul urmează linia șerpuită care a deformat scara valorilor și a înălțat la rang de

destinies, the wall follows a winding path, echoing the twisted scale of values and the warped mirror of propaganda elevated to the rank of reality. Yet the sinuous shape of the wall recalls something else as well. In 2005, floods struck the village. The people fought the waters as they had fought the injustices of history — together, united.

The brick wall is opaque, as was communism, as was the deluge. But no darkness is so deep that a ray of light cannot pierce it. Through the wall glimmer streaks of color — those moments in time that people found or invented to keep moving forward. Tiny mosaic fragments shimmer with the hope that was — and the hope that will be.

Windows of Hope

During the communist regime, joy was scarce, and happiness itself was often treated as a betrayal of the ideals of the working class — which, according to ideology, was to remain forever grim, locked in its struggle against the “enemies of the people,” those

stubborn enough to see beyond the hollow proclamations of Party propaganda.

People carved out small refuges of normality, clinging to every flicker of light glimpsed beyond the Iron Curtain.

What seems banal today — even dull — could, in the 1970s and '80s, be an adventure that risked one's freedom and sometimes even one's life. From the wall in Otelec, fragments of color smile back at the past — echoes of memories that once brought a spark of life to the gray veil of dictatorship.

realitate oglinda strâmbă a propagandei. Traseul său învălurit mai amintește, însă, și de altceva. În anul 2005, inundațiile au lovit în plin satul. Oamenii au luptat cu apele, tot așa cum au luptat cu nedreptatea istoriei – împreună, uniți.

Zidul din cărămidă e opac, la fel ca orânduirea comunistă, la fel ca potopul. Dar oricât de adânc e întunericul, o rază de lumină îl va străpunge. La fel și prin zid se strecoară sclipiri colorate. Sunt acele momente în timp pe care oamenii le-au găsit sau le-au inventat pentru a reuși să meargă mai departe. Micile bucăți de mozaic poartă în ele speranța care a fost și care va fi.

Ferestre de speranță

Pe vremea regimului comunist bucuriile erau puține, iar fericirea echivala adesea cu o trădare a idealurilor clasei muncitoare, care trebuia să fie – conform ideologiei – veșnic încrâncenată în lupta cu dușmanii poporului, adică cu toți cei care se încăpățâneau să vadă

dincolo de declarațiile găunoase ale propagandei de partid.

Oamenii își croiau mici refugii de normalitate, se agățau de fiecare lumină pe care o întrezăreau dincolo de Cortina de Fier. Ceea ce astăzi pare banal și chiar plictisitor, putea fi, în perioada anilor 70 – 80, o aventură în care îți riscai libertatea și, uneori chiar viața. Din zidul de la Otelec, zâmbesc amintirilor fragmentele de culoare care însuflețeau pe ici- colo vâlul cenușiu al dictaturii.

Radio Free Europe

In the early 1950s, the Romanian Department of Radio Free Europe began broadcasting on shortwave, to reach listeners in the home country. The iconic words — “This is Radio Free Europe!” — became a beacon of resistance, a form of dissidence shared by millions of Romanians. From just half an hour a day, the station grew to broadcast up to twelve hours daily in the '70s and '80s. The hunger for truth, for a glimpse beyond the Iron Curtain, could

not be contained by the communist authorities — though they tried relentlessly. Within the State Secret Police (Securitate) apparatus functioned Special Unit “R”, tasked with intercepting Western broadcasts — especially those of Radio Free Europe, the regime’s declared public enemy number one. Surveillance, signal jamming, networks of informants, mail interception — the secret police deployed immense resources against that single radio station. And they didn’t stop there. Bombings, assassinations — two directors of Radio Free Europe were likely killed by Securitate agents —

Radio Europa Liberă

La începutul anilor 1950, începea să emită, pe unde scurte, pentru a ajunge până în țară, Departamentul românesc de la Radio Europa Liberă. Formula „Aici e Radio Europa Liberă!” avea să devină un avanpost al rezistenței, o formă de dizidență practică de milioane de români. De la o jumătate de oră pe zi, redacția avea să emită și 12 ore pe zi în anii 70-80. Setea celor de acasă de a afla realitatea dincolo de Cortina de Fier nu putea fi îngădită de

puterea comunistă. Nu că nu s-ar fi străduit. În cadrul Securității Statului, funcționa Unitatea Specială "R" - cea care intercepta posturile de radio care emiteau din Occident, în special Europa Liberă, dușmanul public numărul unu al regimului comunist. Prin supravegheri, bruiaje, o vastă rețea de informatori, interceptarea corespondenței, poliția secretă a comunistilor consacra celebrului post de radio eforturi demne de o cauză mai bună. Și nu s-au oprit aici. Atentate, crime - doi directori ai Europei

intimidation, tailing, disinformation campaigns: a full arsenal of terror aimed at silencing a voice of freedom.

Yet Romanians kept gathering around the radio, night after night, hungry for words that reconnected them to reality. Not just to news, but to art, culture, music — everything deemed dangerous and corrupting by the regime, which demanded that the people dedicate themselves solely to “building socialism.”

Before 1989, tuning in to foreign music on Radio Free Europe was an act of defiance. The communists feared anything that might make young people, especially, dream of a life beyond the rigid mold of Party loyalty. Western music had nothing in common with the patriotic hymns of “Cântarea României”.*

To send a music request to Cornel Chiriac, the legendary host of “Metronom”, was a daring act of courage. Letters were intercepted by the Securitate, and their senders placed under surveillance — often ending up with criminal records and years of imprisonment.

But music is a universal language — one that transcends every border. Even inside the communist cage, its voice was heard.

The Rhythm of Freedom

The western lands of Romania have always been a mystery to communist dignitaries, untrained in the subtle art of observation or in grasping the complexities of history. They could never comprehend how Romanians, Hungarians, Germans, and Serbs could live side by side, helping one another, refusing to be seduced by the deceitful intrigues of state indoctrination.

Nor could they comprehend why rebellious young people would let their hair grow long, risk everything, and sing songs that sounded nothing like the patriotic anthems broadcast by the Romanian State Television. Yet the nursery for these “hostile elements” — as the regime labeled them — was right here, in Banat.

From this region sprang bands like Phoenix, Pro Musica, Progresiv TM, Post Scriptum, Metamorf, and Autostop — groups that set the standard for what “real music” meant. Concerts were strictly monitored and permitted only with the censor’s approval.

Libere au murit, probabil, uciși de Securitate - intimidări, urmăriri, tentative de discreditare, un întreg arsenal împotriva postului de radio.

Cu toate acestea, românii continuau să stea seară de seară, cu urechea lipită de aparatele de radio, ascultând avizi informațiile care îi reconectau cu realitatea. Și nu doar cu știrile cotidiene, ci și cu arta, cultura, muzica, tot ceea ce era considerat nociv și primejdios, împiedicând poporul să se dedice construirii socialismului la orașe și sate.

Înainte de 1989, să asculți muzica străină difuzată de postul Europa Liberă era o acțiune subversivă. Comuniștii se temeau de orice ar fi putut să îi facă pe tineri – în special – să își dorească altceva decât șansa de a fi vajnici uteciști sau membri de nădejde ai partidului. Iar muzica occidentală era departe de odele intonate la „Cântarea României”. Să-i ceri dedicații muzicale lui Cornel Chiriac, cunoscutul realizator al "Metronomului" de la Europa Liberă, era un veritabil act de curaj. Scrisorile, trimise prin poștă, erau interceptate de Securitate, iar expeditorii erau luați apoi în vizor și urmăriți. De multe ori, se alegeau cu dosar penal și ani grei de pușcărie.

Dar muzica este un limbaj universal care traversează orice granițe. Chiar și în lagărul comunist, vocea ei s-a făcut auzită.

Ritmul libertății

Vestul țării a fost mereu un tărâm de neînțeles pentru demnitarii comuniști. Finețea observației și înțelegerea unor procese istorice complexe nu se numărau printre păcatele lor. Le era greu să priceapă cum se poate ca români, maghiari, germani, sârbi să trăiască împreună, să se ajute, să nu se lase seduși de intrigile mincinoase ale îndoctrînării generalizate. Și nu își dădeau seama, nici în ruptul capului de ce niște tineri rebeli refuzau să se tundă și să riște totul pentru a cânta ceva ce nu semăna deloc cu cântecele patriotice de la Radio-Televiziunea Română. Iar pepiniera acestor „elemente dușmănoase” era Banatul.

De aici au pornit Phoenix, Pro Musica, Progresiv TM, Post Scriptum, Metamorf, Autostop, trupe care dădeau ora exactă a muzicii „adevărate”. Concertele erau strict supravegheate și se țineau doar după aprobarea cenzurii. Din fericire, activiștii responsabili cu ciopârțirea

Fortunately for the musicians, the Party officials responsible for “correcting” lyrics were rarely well versed in language or poetry, and nuances often escaped their notice. A famous example is the song “The Logic of Time” by Pro Musica, whose lines — “What if one day / a man among the stars / would scatter us away?” — were deemed a veiled reference to Jesus Christ and thus incompatible with dialectical materialism. The band cleverly replaced “man” (in Romanian “om”) with “tree,” (in Romanian “pom”) and the song passed censorship.

Rebellion found its rhythm in music — and geography helped. Close to the border, young people managed to smuggle in vinyl records, cassette tapes, and above all, signals. Antennas on rooftops and balconies were carefully tilted westward, straining to capture whispers of another world.

Yugoslav Television

With only three hours of state television each day — hours drenched in the glories of the so-called Golden Age — the people of Banat spent their evenings fine-tuning their TV sets, coaxing images from the snow of static to catch the broadcast from their Serbian neighbors. Improvisation became an art form. Hand-made antennas sprouted from rooftops across towns and villages. The people devoured those colorful broadcasts — advertisements, films,

textelor nu ajunseseră prea departe cu buchisirea abecedarului și nu sesizau nuanțele. Este cunoscut episodul legat de piesa "Logica timpului", a trupei Pro Musica unde versurile „Cum ar fi de-ar fi un om / printre stele când ne vom / risipi?” a fost considerat o aluzie la Isus Christos și taxat ca nepotrivit cu materialismul dialectic. Așa că trupa a propus ca „om” să devină „pom” și piesa a mers mai departe.

Desigur, la spiritul rebel manifestat prin muzică ajutau mult apropierea de graniță, vinilurile și casetele strecurate pe sub mână și, nu în ultimul rând, antenele de pe case și blocuri, orientate, cu multă strădanie, către vecinii noștri din vest.

Televiziunea sârbă

Cu doar 3 ore de program TV, și acelea mustind de realizările Epocii de Aur, bănățenii erau în permanență cu mâna pe acordul fin al televizorului să mai scoată din puricii care blurau imaginile transmise de vecinii sârbi. Improvizații dintre cele mai năstrușnice, antenele hand made împânzeau acoperișurile caselor și blocurilor. Oamenii devorau emisiunile pline de culoare, de la reclame la filme, de la muzică la știri. Yugoslavia – și ea comunistă – părea un paradis mediatic.

Se puteau urmări cele trei canale ale

music shows, the evening news. Yugoslavia, though itself socialist, seemed a media paradise.

Viewers could watch three Belgrade channels, where Western cartoons like Fred and Barney or Tom and Jerry aired alongside hit series such as Dallas and Dynasty.

Programs stretched through most of the day. During winter holidays came the much-awaited “film marathons” — endless hours of movies, subtitled rather than dubbed, allowing the „capitalist” English language to slip unnoticed into Romanian homes.

TV Belgrade also aired a great deal of Serbian folk and pop music, cherished throughout Banat. Local youth found plenty to enjoy, too, since Yugoslavia had a thriving rock scene. And along with the music and films came something even more tempting — the world of consumer dreams, glimpsed in commercials for treats that seemed almost mythical on the Romanian side of the border.

The Petty Traffic

In the 1970s and '80s, those living near the border with former Yugoslavia had a precious loophole — a breath of freedom called the petty traffic.

Yugoslavs could cross into Romania without visas, while the lucky Romanians who received the petty traffic permit were allowed a few crossings per year, within a 15-kilometer distance from the frontier. The border could be crossed only during daylight hours, between 8 a.m. and 4 p.m., through local points like Vălcani, Lunga, or Grăniceri, as well as international ones such as Jimbolia or Moravița.

But the permit wasn't for everyone. Even living near the border didn't guarantee it — anyone with a relative abroad was automatically disqualified, and during the harvest season, the number of travelers was restricted to ensure there were enough hands to work the socialist fields. Still, with the tacit approval of the authorities — often encouraged by more persuasive arguments like money or goods — villagers crossed far more often than the law allowed. They went by bicycle, train, car, or even on foot.

Thanks to these crossings, goods like Vegeta seasoning, jeans, cigarettes, the beloved Eurocrem and Cipiripi chocolates, and that mythical chewing gum — all symbols of near-capitalist delight — became surprisingly common in Banat.

Whenever a car with Yugoslav license plates parked in Timișoara, it was instantly surrounded, besieged by eager locals desperate to buy

televiziunii de la Belgrad. Sârbii difuzau desene animate occidentale („Fred și Barney”, „Tom și Jerry”) alături de serialele vremii („Dallas” sau „Dynasty”), iar orele de program acopereau mare parte din zi. Mai mult, exista ceea ce se numea „maratonul filmelor”, ore în șir de filme, mai ales în perioada sărbătorilor de iarnă, care nu erau dublate, ci doar subtitrate în sârbă, permițând și limbii engleze imperialiste să se furișeze în case.

TV Beograd difuza multă muzică sârbească, foarte apreciată în zona Banatului. Și tinerii aveau o ofertă pe gustul lor, pentru că în Serbia erau multe trupe rock foarte bune. Pe lângă filme și muzică, se difuzau și emisiuni sportive. Și tot de la vecinii sârbi veneau și delicatesele văzute în reclame.

Micul trafic

În perioada anilor 70 – 80, cei care locuiau în apropierea frontierei cu fosta Yugoslavia mai aveau o gură de oxigen: micul trafic. Sârbii puteau intra fără vize, iar românii norocoși care primeau permisul de mic trafic aveau dreptul la câteva călătorii pe an, pe o rază de 15 kilometri de la frontieră. Trecerea frontierei era permisă numai în timpul zilei, între orele 8 și 16, prin puncte ca Valcani, Lunga sau Grăniceri, dar și prin puncte internaționale, precum Jimbolia sau Moravița. Permisul de mic trafic nu era pentru oricine, chiar dacă locuia aproape de graniță. Nu îl primeai dacă cineva din familie plecase deja în străinătate, iar în campania agricolă numărul celor care puteau pleca era limitat, ca să se asigure forța de muncă necesară pe ogoarele patriei.

Totuși, cu aprobarea tacită a „organelor” (motivate și de argumente mai substanțiale precum bani și mărfuri) oamenii treceau frontiera de mai multe ori decât permitea limita legală. Se mergea cu bicicleta, cu trenul, cu mașina sau pe jos. Așa se face că produse precum Vegeta, blugi, țigări, celebrele dulciuri Eurocrem sau Cipiripi, mult dorita gumă de mestecat și alte delicii aproape capitaliste erau destul de accesibile în Banat.

Când o mașină cu numere yugoslave parca în Timișoara, era automat aproape asediată, atât de mare era dorința oamenilor de putea

anything different from the endless macaroni and canned fish the only goods available on the almost deserted shelves of state stores.

The heart of this underground economy was the legendary Ócska Piac — literally “the flea market,” though in reality, it was the mall of those times. There, goods brought in through petty traffic or sent by relatives from abroad were sold like fresh bread. You could find Puma sneakers, Lee Cooper jeans, cassette tapes, chocolate, coffee, all the emblems of Western luxury that, for ordinary people, symbolized an entire lost world. It was an ideal worth risking everything for — sometimes even one’s life.

The Escape Across the Border

The multicultural Banat — a land whose spirit of freedom remained unbroken by politics — was, for the communist authorities, a kind of Wild West. Here, the people’s rebellious nature refused to bow before the regime’s restrictions and shortages. They would try anything to escape the communist camp, to breathe freely, even for a moment, on the other side. Attempts to cross the border illegally — many of them successful — took on ingenious and daring forms. From the theft of a locomotive to the legendary escape of the Phoenix band members, who hid inside loudspeaker boxes during a tour abroad, the methods were as inventive as they were desperate.

But the risks were enormous. Illegal border crossing — or even the attempt — remained one of the most severe offenses throughout the communist years, with long-term consequences not only for the person caught but also for their entire family, friends, and neighbours. Locals from the village of Lunga still recall how those living near the frontier were often taken to the militia station and beaten, merely on suspicion that they might have helped someone flee.

Tens of thousands of Romanians chose the perilous road of exile, preferring to face the bullets and the unknown rather than keep building the empty dream of socialism.

Those who stayed behind learned to craft their own recipes for survival — small acts of defiance, gestures of dignity, and humour in the face of fear.

cumpăra și altceva decât macaroane și conserve de pește, singurele mărfuri care erau disponibile pe rafturile aproape pustii ale magazinelor.

Centrul comercial principal rămânea, însă, Ócska Piac. Dacă ar fi să facem o comparație cu perioada contemporană, putem spune că era mall-ul acelor vremuri. În teorie, o piață de vechituri, în realitate, un spațiu unde mărfurile aduse prin micul trafic sau bunătațile primite în pachetele venite de la rudele din străinătate se vindeau ca pâinea caldă. Aici găseai adidași Puma, blugi Lee Cooper, casete, ciocolată, cafea, toate reperele care, pe atunci erau, pentru oamenii de rând, sinonime cu luxul occidental. Un ideal pentru care merita să riști orice, chiar și viața.

Fuga peste graniță

Banatul multicultural, care avea gena libertății nealterată de regimul politic, era un fel de Vestul sălbatic pentru forțele de ordine. Spiritul rebel îi îndemna pe oameni să nu se resemneze cu o viață marcată de interdicții și lipsuri și să încerce orice pentru a evada din lagărul comunist. Tentativele de trecere frauduloasă a frontierei – multe încununate de succes – îmbrăcau forme extrem de creative. De la furtul unei locomotive, la celebra fugă a membrilor trupei Phoenix ascunși în boxele cu care plecau în turneu, metodele erau foarte diverse.

Riscurile erau enorme. Trecerea frauduloasă a frontierei și tentativa de trecere au rămas în toți anii comunismului infracțiuni grave, cu consecințe pe termen lung, atât pentru cel ce comitea fapta, pentru întreaga sa familie și chiar pentru prieteni și cunoscuți. Localnicii din Lunga își amintesc că cei care aveau casele aproape de graniță erau luați la post de miliție și bătuți pentru simpla suspiciune că i-ar fi ajutat pe cei care reușeau să ajungă dincolo.

Zeci de mii de români au ales calea unui exil periculos, preferând să se pună în bătaia gloanțelor și să înceapă de la zero în alte țări decât să mai pună umărul la construirea socialismului. Cei rămași încercau, la rândul lor, să își creeze propriile rețete de supraviețuire.

Communism, laughed at

It was humour that helped the Romanian people endure the humiliation and constraints of the communist years. Banat was no exception — especially here, near the border, where ties with the West were stronger: through relatives and friends who had emigrated, through petty traffic, or foreign television flickering into living rooms. In such a place, the lies of the system rang even hollower.

The beloved leader and his much-admired wife possessed only a shallow education — both barely scraping through four years of primary school. Ceaușescu's clumsy battle with the Romanian language and his wife's pretensions to be a great chemist — though she could not even read the formula for carbon dioxide — fueled an entire underground folklore.

But unlike folk tales, political jokes could earn you an all-inclusive stay in a communist prison. So, people whispered them, hoping no informant was within earshot: "Who is short and waves his hand / Grammar's not his closest friend?" or "Who talks nonsense merrily / And failed class in chemistry?"

The shortages themselves became the subject of jokes — a way to swallow hardship with a bitter smile. They whispered, secretly of course: "Why were stores in socialist Romania built at least five kilometers apart? So the queues wouldn't get tangled."

Or: "During Ceaușescu's time, what was colder than cold water in winter? The hot water."

It was a form of revenge — a small, biting victory against the misery inflicted for decades by an illiterate presidential couple. Humour, sometimes paid for with freedom itself, brought flashes of colour and offered fragile consolation amid the grayness of everyday life.

The monument at Otelec gathers all of this — the laughter and the tears, the fear and the courage, the dream of freedom and the trauma of imprisonment, the richness of spirit and the poverty on the table — the entire universe of a world whose echoes still resound through the villages of Banat.

Let us not forget, as we move forward, that the line between democracy and dictatorship is a fragile one — and it depends on our wakeful conscience to keep it from fading out.

** Cântarea României was a national festival, staged by the Communist party activists, actually a propaganda method, used to strengthen the personality cult of dictator Ceaușescu.*

Comunismul, făcut de râs

Simțul umorului a ajutat poporul român să treacă mai ușor peste umilințele și constrângerile perioadei comuniste. Banatul nu făcea excepție, mai ales că aici, cu granița aproape și legăturile mai strânse cu Vestul, prin rude și prieteni plecați, ieșirile de mic trafic sau programele TV din țara vecină, minciunile sistemului erau și mai puțin credibile.

Educația iubitului conducător și a mult stimatei sale soții era subțire de tot, ambii atingând performanța academică maximă a celor patru clase primare absolvite cu chiu cu vai. Lupta aprigă a lui Ceaușescu cu tainele limbii române și ifosele intelectuale ale celei care se pretindea doctor în chimie, fără să știe cum se citește formula dioxidului de carbon, alimentau un întreg folclor. Însă, spre deosebire de producțiile populare, bancurile politice îți puteau oferi un sejur all inclusive în închisorile comuniste. Așa că oamenii spuneau în șoaptă, cu speranța că nu se află vreun turnător prin preajmă, poezioare precum: „Cine-i mic și dă din mână / Și-are patru la română sau „Cine-i mică și zglobie / Și-are patru la chimie.

Lipsurile erau subiect de poante, în încercarea de a le digera mai ușor. Circulau (în secret, desigur) glume de genul: „De ce în România socialistă magazinele se făceau la minimum 5 km distanță unul de celălalt? Ca să nu se încurce cozile” sau „Pe vremea lui Ceaușescu, ce era, iarna, mai rece decât apa rece? Apa caldă.”

O revanșă amară și o victorie mărunță pentru toate mizeriile la care cuplul prezidențial semianalfabet a supus poporul român zeci de ani. Umorul, plătit uneori cu libertatea, a adus totuși, pete de culoare și a oferit mici consolări în cenușiul cotidian.

Monumentul de la Otelec cuprinde zâmbetul și lacrimile, teama și curajul, visul libertății și trauma închisorilor, bogăția din suflet și sărăcia de pe masă, tot universul unei lumi ale cărei ecouri răsună încă în satele bănățene. Să nu uităm, în timp ce mergem mai departe, că linia dintre democrație și dictatură este fragilă și are nevoie de conștiința noastră trează ca să nu se destrame.

Content

Project presentation.....	2
Cherchez la Femme – misteries with borders.....	4
Jimbolia station is home to hundreds of years of history.....	24
The Swabians of Banat – a destiny with twists and turns.....	40
The fabulous story of the king of Timor Island who came from Banat.....	66
The lord of the jungle, born a city boy in Timișoara.....	76
Timișoara has Revolution in its blood.....	88
Radio behind the Iron Curtain.....	108
Zid The Iron Curtain put against the wall.....	114

Cuprins

Prezentarea proiectului.....	3
Cherchez la femme – mistere cu frontiere.....	5
În gara din Jimbolia staționează sute de ani de istorie.....	25
Șvabii bănățeni – un destin cu dus-întors.....	41
Fabuloasa poveste a regelui bănățean din Insula Timor.....	67
Stăpânul junglei, născut băiat de cartier, la Timișoara.....	77
Timișoara are Revoluția în sânge.....	89
Radioul de după Cortina de Fier.....	109
Cortina de Fier, pusă la Zid.....	115

**Interreg
Danube Region**

**Co-funded by
the European Union**

IBC

velotimis.ro

danubestoryportal.eu

MINISTERUL DEZVOLTĂRII,
LUCRĂRILOR PUBLICE ȘI
ADMINISTRAȚIEI

CONSILIUL JUDEȚEAN
TIMIȘ

